

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BATILI ANLAMDA YENİ BİR TOPLUM YARATMA ARACI OLARAK HALKEVLERİ PEOPLE'S HOUSES AS A TOOL FOR CREATING A NEW WESTERN SOCIETY

Arif Olgun KÖZLEME*

Öz

Halkevleri, altı ok çerçevesinde gerçekleştirilen devrimlerin kısa yoldan ve total bir yönetim anlayışıyla oturtulma isteğinin bir yansıması olarak doğmuştur. Halkevleri aynı zamanda özgürlüklerin daraltılmasından ve ekonomik sıkıntıların hat safhaya ulaşmasından dolayı gözden düşmüş olan tek parti yönetiminin halka inerek imaj tazeleme faaliyetidir. O dönem için Avrupa'da ve Komünist Rusya'da uygulanan toplumsal mühendislik girişimleri de, Halkevlerinin kurulmasına ilham kaynaklığı oluşturmuştur. Ayrıca Jön Türklere kalma ve bilinçsiz yığın olarak görülen halkın bilinçlendirilmesine ve dönüştürülmesine dönük elitist yaklaşım, Halkevlerini doğuran bir başka sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesi üzerine, Batı medeniyeti doğrultusunda milli bir bilinç yaratmak isteğiyle kurulan ve faaliyet gösteren Türk Ocakları da, Halkevlerine alt yapı oluşturmuştur. Şehirlerde Halkevi, büyük köylerde Halkodası olarak açılan Halkevleri, parti devletinin toplumu dönüştürme aracı olarak faaliyet göstermiştir. Sanattan spora, edebiyattan tarihe yeni bir toplum inşa etmeye çalışan Halkevleri, II. Paylaşım Savaşı'nın sonunda Avrupa'daki muadillerinin kapatılması ve çok partili hayata geçiş üzerine anlam krizine girerek ömrünü tamamlamıştır. Halkevleri kuruluş aşamasında hedeflenen misyonunu gerçekleştirememişse de, hem faaliyet gösterdiği dönemde, hem sonraki dönemde toplum üzerinde bir takım etkiler de bırakmıştır. Bu çalışma da, amacı, kuruluşu ve faaliyetleri çerçevesinde Halkevlerinin toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma, literatür taramasına dayalı betimsel bir yöntemle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Türk Ocakları, Tek Parti Dönemi, Modernleşme, Kültür ve İdeoloji.

Abstract

People's Houses were born as a reflection of the desire of the revolutions realized within the framework of *six arrows* to be established in a short way and with a totaliter management approach. People's Houses are also an image refreshing activity; the administration fell out of favour due to the narrowing of freedoms and the economic difficulties reaching the highest level. The social engineering initiatives implemented in Europe and Communist Russia at that time also inspired the establishment of People's Houses. In addition, the elitist approach towards raising awareness and transforming the people, which remained from the *Young Turks* and seen as an unconscious mass, was another reason that gave birth to People's Houses. "Türk Ocakları", which were established and operated with the desire to create a national consciousness in line with the Western civilization, also created the infrastructure for People's Houses. The People's Houses, which were opened as People's Houses in cities and as People's Rooms in large villages, acted as the party state's means of transforming society. People's Houses tried to build a new society from art to sports, from literature to history. The People's Houses, which entered into a meaning crisis with the end of the Second World War and the transition to multi-party life, were closed. People's Houses have could not fulfill their targeted mission during the establishment phase. However, it has also left some effects on the society both in the period of its activity and in the following period. This study aims to reveal the positive and negative effects of People's Houses on the society within the framework of its purpose, foundation and activities. The study has been handled with a descriptive method based on literature review.

Keywords: People's Houses, Türk Ocakları, Single Party Period, Modernization, Culture and Ideology.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ORCID:000000339013469

Giriş

Lale Devri ile başlayan Türk modernleşmesi bir Fransız modernleşmesidir. Fransa'nın Osmanlı'nın Avrupa'da en çok işbirliği içerisinde olduğu bir ülke olarak bu anlaşılabilir bir durumdur. Çok uluslu bir yapıya sahip olarak, kendisine nasıl bir zarar getireceğini hesaba katmadan 1789 Fransız İhtilali'ni olumlayan ve arkasından kurulan yeni rejimi ilk tanıyan da Osmanlı Devleti olmuştur. Modernliğin Fransa üzerinden tanınması ve tanımlanması, bütün Batılı yaşam tarzının alafrangalık olarak değerlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Modernleşmek veya çağdaş medeniyet, Fransız yaşam tarzının moda olduğu alafrangalığı ifade etmiştir. Bu durum modernleşme yanlısı olarak gerçeğin bilgisine ulaştığını düşünen Osmanlı aydınının alaturka gördüğü yerli maddi ve manevi her değere burun bükmesine yol açmıştır. Aynı bakış açısı Cumhuriyet aydını ve Cumhuriyet modernleşmesi için de geçerlidir. Simon, Comte, Renan ve benzerlerinin ürettiği Fransız pozitifizmi ve militan laikçilik sorgulanamaz bir değer olarak Cumhuriyet'in devrimci kadrosunun ve onun aydın uzantısının tek kurtuluş ideolojine bürünerek bir iman halini almıştır.

1789 Devrimi'nden sonra Fransa'da yapıldığı gibi, Cumhuriyet ile birlikte Türkiye'de de, eski bürokrasi ile saray rejimi ve onlara meşruiyet veren dini etki kaldırılarak, Fransa'nın bir asır önce kanla inşa ettiği ulus devleti anlayışı, daha kandan arındırılmış biçimde inşa edilmek istenmiştir. Ancak Fransızların kendilerini ulus devlet aşamasında "aydınlanmış" ve "bilen" üstün ırk şeklinde konumlandırması, diğer milletleri modernleştirme adı altında sömürgeleştirmesine meşruiyet kazandıran kolonyal bir anlayışa bürünmüştür. Bu anlayış Türkiye'de self-kolonyal bir mantığa evrilmiştir. Yönetim, kendi halkını çağdaşlaştırma adına kolonize eden, çoğu zaman sınırları da oldukça zorlayan programlar uygulamıştır. Öte yandan Fransızların diğer milletlere yaptıklarının kendi milletine yapmanın bazı zorlukları ve kısa sürede sonuç alma düşüncesi, Cumhuriyet devrimcilerini yine Batı kaynaklı moda uygulamalara yöneltmiştir. Halkevleri projesi de devrimleri oturtma adına bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve ilham olarak da İtalyan faşizminden, kısmen Alman nazizminden ve Sovyet şovenizminden yararlanılmıştır. İlham kaynakları bunlar olmakla birlikte, diğer bazı Batılı ülkelerin benzer faaliyetleri ile yerel şartların gerekli kıldığı farklı uygulamalar da, Halkevlerinin yapılandırılması ve yürütülmesinde rol oynamıştır. Bunlardan söz edilmeye değer olan bu dönemde Avrupa'ya eğitim için gönderilen gençlerden biri olan Vildan Aşır'ın (Savaşır), Çekoslovakya'da halk eğitimi veren Sokol'lar üzerine yaptığı çalışmadır (Kardaş, 2014, 411-444). Bu çalışma Mustafa Kemal Paşa'nın da dikkatini çekmiştir. Ayrıca birtakım teşkilatlar olmadan toplumu denetlemenin, yönlendirmenin veya sistemin tüm toplum tarafından benimsenmesini sağlamanın zorluğu da (Kili, 1983, 116-117) Halkevlerini jakoben bir proje olarak aşırı seküler devletçi-seçkinci tek parti yönetiminin nazarında mecbur hale getirmiştir. Bunun için de Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinden itibaren bir Türklük bilinci oluşurken, aynı zamanda Batılı değerlere iman etmiş olan Türk Ocaklarının oluşturduğu alt yapı da, Halkevleri projesinin hayata geçirilmesini kolaylaştıran en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Halkevleri projesi, altı ok çerçevesinde şekillenen daraltılmış ve aşırı pozitivist yeni bir ulus yaratma ideolojinin, devletçi-seçkinciler tarafından halkı dönüştürmeye dönük bir toplumsal mühendislik hareketi olarak uygulanmaya konmuş halidir. Halkevlerinin asıl amacı, mümkün olduğu kadar çok insanı, Cumhuriyetçiliğin onların yeni modern kimliği olduğuna ve milliyetçiliğin de onların yeni dini olduğuna ikna edebilmektir (Karpat, 1974, 69-84). Esasında Halkevleri ve benzeri projelerin temel amacı, Tanzimat ile ortaya çıkan özellikle okumuş kesim arasında görülen seküler Batılı insan tipi ile büyük çoğunlukların yaşadığı dini-gelenekçi insan tipi arasında, birincinin mutlak galibiyetini ikame etmektir. Çünkü aşırı seküler devletçi-seçkinci kurucu kadro, bütün sıkıntıların müsebbibi olarak gördükleri dine ve geleneksel anlayışa karşı olmuşlardır (Kongar, 1979, 136-137). Bu amaç doğrultusunda Halkevleri ve Halkodaları vasıtasıyla Batılılaşma doğrultusunda yapılan yenilikleri geniş kitlelere ulaştırmak ve oralarda modern hayat tarzını yaymak, laik ve pozitivist bir tutum aşılacak istenmiştir (Zürcher, 2000, 282). Umumi çapta istenilen hedefleri gerçekleştiremeyen Halkevleri, sınırlı bir başarı ve öngörülemeyen başka sorunların müsebbibi olarak ömrünü tamamlamıştır.

Bu çalışma, Halkevleri üzerinden yakın geçmişin toplumsal yapısını anlama ve onun bu güne yansımalarını ortaya koyma çabasıdır. Ulusal bilinç kazandırmak isteyen Türk Ocaklarının Cumhuriyet kurulduktan sonra Batı etkisinde yeni bir ulus inşa etmek isteyen Halkevlerine dönüşümünü, Halkevlerinin amaç, yapı, faaliyet ve Türk toplumu üzerindeki müspet ve menfi etkilerini ortaya koymak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma, literatür taramasına ve onların değerlendirilmesine dönük tasviri bir çalışma olarak ele alınmıştır.

1. Halkevlerine Giden Yol: Türk Ocakları

1908'de Türk Derneği, 1911'de Türk Yurdu olarak fiilen kurulan milliyetçi dernekler, yerlerini, ulus devlet olma çabalarının bir yansıması ve resmi bir kuruluş olarak 25 Mart 1912'de Türk Ocakları'na bırakmıştır (Zeyrek, 2006, 12). Türk Ocakları, II. Meşruiyet döneminde kurulan (1908-1923) Türk milliyetçiliğini önceleyen kuruluşların en büyüğü, en tanınmış ve en uzun ömürlü olmuştur (Akyüz, 1986, 201). Siyasi çatışmalardan uzak durulacağı ifade edilen 1913 Türk Ocağı tüzüğüne göre, "Türklerin milli terbiye ve ilmi, ictimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve i'tilâsı ile Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak" (Akyüz, 1986, 202), şeklindeki düşünce kuruluş amacı olarak belirtilmiştir. Kısa sürede yurdun pek çok noktasında şubeler açan dernek, Balkan ve I. Paylaşın Savaşları sürecinde Osmanlılık fikrinin uygulanamaz olduğunu görerek faaliyetlerine hız vermiştir. Fuad Köprülü, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halide Edip Adıvar, Ömer Seyfeddin, Cemal Paşa, Yahya Kemal Beyatlı ve Ali Canip yöntem gibi pek çok ismin üye olduğu Türk Ocakları, dağılmakta olduğunu gördükleri çok uluslu bir devlet yapısından milli bir devlet çıkarma, milli bilinç sağlama ve İstiklal Savaşı'na halkı hazırlama konusunda büyük hizmetler vermiştir (Akyüz, 1986, 204).

İlke olarak aktif politikayla ilgilenmemeyi tercih etmiş olan Türk Ocakları, Mütareke yıllarında, gerek işgalci güçlere karşı, gerekse milli bir mücadele gösterme bilincinden eksik olan yerli hareketlere veya yönetime karşı tavrı almaktan da geri durmamışlardır. Bu sebepten işgal menfaatleri uğrunda en büyük tehlikelerden biri olarak gördüğü için, işgalcilerin ilk hedeflerinden biri olmuş ve her türlü evraklarına el konularak derneğin kapısı mühürlenmiştir. İstanbul'da çalışma ortamının yok edilmesi ve 11 Nisan 1920'de Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtılması üzerine, başta derneğin başkanı Hamdullah Suphi ve birçok üyesi Anadolu'ya geçerek faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. 23 Nisan 1923'te Ankara'da genel merkez binasını ancak açabilen dernek, İstanbul'un işgali ile kapatılan Türk Yurdu dergisini 1 Ekim 1924 itibarıyla tekrar yayına sokmuştur. Milliyetçi ve modernist refleksi taşıyan Türk Ocakları Derneği Mustafa Kemal Paşa ve Yeni Cumhuriyet yönetiminden büyük yardım ve teveccüh görmüştür (Akyüz, 1986, 206). Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında, derneğin ve onun üyelerinin Türkçü ve Batıcı ideolojisi, yönetim kadrosunun ve inkılapların ilham kaynaklığını yapmıştır. Yeni ulus yaratma çabasına girişen ve bu amaç doğrultusunda bir takım kültür ve iman konuları peyda eden Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, aynı ülküyü güden Türk Ocaklarına büyük destek vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 1924'te Şebinkarahisar ziyaretinde Belediye Başkanı Rıza Bey'e "Türk Ocağı nedir?" sorusuna, onun "muntazam bir mabettir" şeklinde cevap vermesi ve Mustafa Kemal'in bu cevaptan çok memnun kalması da (Atalay, 2018, 186) bunu göstermektedir.

Altı ok etrafındaki yeniden inşa edilmeye çalışılan ideoloji sürecinde en göze çarpan durum ise, kullanılan terminolojidir. Dinin sosyal, siyasal ve bir ölçüde bireysel hayattan çıkarılması sonucunda oluşan boşluk, seküler bir ideolojiyi dini söylemlerle süsleyerek kapatılmaya çalışılmıştır. Bir mabet olarak kabul edilen Türk Ocaklarının hadimlerinden kutsallıkla örülü bir tarih inşa etmeleri istenmiştir. Bunu 1925'te Silifke'de Mustafa Kemal'in Türk Ocakları ziyaretlerinde derneğin amacına dönük açıklamalarında da görmek mümkündür. Mustafa Kemal burada; "...Türk Ocakları, Türk tarihinin kutsallığını, soyluluğunu, dünyada ilk uygarlığı yayanın Türkler olduğunu anlatmalıdır" (Akçiçek ve Karayaman, 2007, 115) derken, ırk kutsallığına dayalı bir kültür inşa etmenin arayışındadır. Neredeyse bütün Ocakların ziyareti sırasında mutlak hale gelen bu tür konuşmalar, bin yıllık birikimin kurucu kadronun gözünden düşmesiyle, geriye kalan eski Turan kültürüyle Batı karşısında bir eziklik yaşıyor olmanın çırpınışı veya arayışı gibi gözükmektedir. Ayrıca toplumsal yapının dini söyleme yatkınlığı da, bu şekilde bir yönetime kurucu kadroyu zorlamış da olabilir.

Milliyetçi, halkçı ve yüzünü batı'ya dönmüş bir kuruluş olan Türk Ocakları, Cumhuriyet devrimlerinin ön habercisidir. Öz Türkçeciliği savunarak Türkçe karşılığı olan diğer dillerden Türkçeye girmiş olan kelimeleri Osmanlı döneminde bile kullanmamaya çalışmışlardır. Umumi toplantılarına bile Türkçe bir isim olarak *kurultay* adını vermişlerdir. Kadını ilk defa sahneye çıkaran, ona müzik çaldıran, konferans verdiren Türk Ocaklarıdır. Nakiye Hanım Millet Meclisi kürsüne çıkmadan evvel Türk Ocağı kürsüsünde olmuştur. Halide Edip, Üniversite kürsüsüne gitmeden evvel Türk Ocağı kürsüsünde dersler vermiştir. İlk Olarak soyadı Türk Ocaklarında kullanılmıştır. İsmet İnönü'nün soyadı *İnan*, Hamdullah Suphi'nin soyadı ise *Özkul*'dur (Baydar, 1968, 54-55). Milliyetçilik, Halkçılık ve Batıcılık fikirleriyle laik Cumhuriyet'in esaslarının öncülüğünü yapmış olan Türk Ocakları, dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nden "Batılı" milli bir devlet çıkarmak için Türkler arasında bir tesanüt yaratmak istemiştir. Ulaşılmak istenen asıl hedef, Türk milletinin gelişmesi ve Orta Asya Türkleri ile birleşmeyi sağlayarak *Turan*'ı gerçekleştirmektir.

Ocağın nihai hedefleri konusunda bazen marjinal derecede söylemlere de rastlamak mümkündür. Ocağın marşında geçen “ *Mabedimiz Türk Ocağı, Kâbemiz de yüce parlak Turandır*” (Gurallar Yeşilkaya, 2003, 64) ifadesi bunun en açık göstergesidir. Ancak Cumhuriyet kurulduktan sonra Ocak’ın hedef küçülttüğü görülmektedir. Bazı değişikliklerle Türk Ocaklarının devlet siyasetinde CHF’nin umdesine bırakıldığı 1927 yılın IV. Kurultayı’nda, tüzüğünün ikinci maddesi de değiştirilerek; “*Türk Ocağı’nın maksadı, milli şuurun kuvvetlendirilmesine, medeni ve sıhhi tekâmülün teminine ve milli iktisadın inkişafına çalışmaktır. Türk Ocaklarının fiilen iştiğal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhiline münhasırdır*” (Özdemir ve Aktaş, 2011, 235-262) şeklinde yeniden yazılmıştır. Böylece hem söz konusu maddede amaç belirtirken kullanılan Türkler veya bütün Türkler ibareleri kaldırılarak, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin hasar görmesinin önüne geçilmek istenmiş, hem de Ocakların özerk davranmasının önüne geçilerek yönetimin kontrolüne alınmak istenmiştir. Bununla birlikte Ocak, savaş sonrası Yunanistan ile barış sırasında, Yunan başbakanı Venizelos’un da Ankara’daki derneğin yeni binasının kitaplığına beş bin kitap hediye etmesi kadar merkezi bir önemini büyük ölçüde korumuştur. Türk Ocak’ı, aktif siyasetten kendini uzak tutmaya çalışmışsa da, 1930’lara kadar yönetimin Türklük ve Batıcılık faaliyetlerinin fikir öncülüğünü yapmaya devam etmiştir (Akyüz, 1986, 207).

Türk Ocakları, kendi tabirleri ile inkılâp tufeylileri ve dini bileyen mürteci gruplarla da mücadele ettiğini iddia etmiştir. Onlara göre din, milletlerin en kadim ve en sürekli kurumudur. Esarete uğramış milletlerin son müdafaa siperi odur. Bazen eski dil kaybolur, din yaşar. Eski devlet kaybolur, din yaşar. Ancak onlara göre bütün bunlar, inkılâpların öncesine dönmek için sebep değildir (Baydar, 1968, 65). Durkheimci bakış açısıyla dini bir tesanüt aracı veya kültürel bir varlık olarak gören Ocaklılar, genel olarak dinin hakikati ile ilgilenmemişlerdir. Önceki döneme reddi mirasa karşı olmuşlardır. Bununla birlikte bir geri dönüşe de karşı olan Ocaklılar, Batı’ya doğru tam yol ilerleyen geminin yelkenlerinin şişirilmesinde oldukça etkin rol oynamışlardır. Hamdullah Suphi’nin; “*Türk Ocağı garpçidir. Kendimizi Avrupalı hissettikçe Türk kalacağız. Türklüğümüzü Avrupalı olmaya yüz tuttuğumuz zaman bildik. ...Türk Ocağı medeniyetin garptaki şeklini ister. Bilir ki, o medeniyette hayat, ateş, can vardır*” (Üstel, 2004, 134-135), şeklindeki coşkulu ifadesi de bunu göstermektedir. Ancak Türk’ün varlık savaşını Batı’ya karşı verdiği gerçeği ve Avrupalı olarak Türklüğü fark etmenin veya Türk kalmanın bilimsel açıklaması hiçbir zaman kolayca ifade edilememiştir.

Ziya Gökalp’e göre, Türk Ocakları veya Türklük hareketi, siyasi bir parti olmayıp, ilmi, felsefi ve estetik bir okuldan ibarettir (Gökalp, 1990, 183). Ancak büsbütün siyasi mefkûrelere bigâne kalamayacağını, siyasal tercihlerinin demokrasiden yana olduğunu, oligarşik bir anlayışa ve dinin devlet işlerini karışmasına da karşı olduklarını belirtmektedir (Gökalp, 1990, 183). Gökalp aynı eserinde, Türkçülüğün esaslarını halkçı, medeniyetçi (Batıcı) ama buna karşılık milli devlet ve milli kültürden yana olarak sıralamıştır. Yine aynı eserde bunlara ek olarak diğer esaslar, kanunları yapma dâhil egemenliğin yalnız millete ait olduğu, kanunların dini müdahalelerden uzak olduğu, her bakımdan eşit bir toplum yapısına inandıkları, kadın erkek ilişkilerinin eşitleyecek bir medeni kanun istedikleri, solidarist (dayanışmacılığa) bir ekonomiye ve büyük sanayinin geliştirilmesine değer verdikleri, ekonominin her alanında gelişme sağlanması yeni kanunları gerekli gördükleri şeklinde sıralanmaktadır (Bkz. Gökalp, 1990). Bütün bu esasların yapılan devrimlerle tam bir paralellik gösterdiği dikkate alındığında, Türk Ocaklarının önemi bir ideolojik kaynak olarak Cumhuriyet’in kuruluşunda ve devrimlerin felsefi arka planında büyük bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kuruluşunda İttihat ve terakki Partisinden, sonraları Başta Mustafa Kemal Atatürk Olmak üzere etkili kişilerden maddi ve manevi destek gören Türk Ocakları, yurdun pek çok yerinde şubeler de açabilmiştir. Tüzüğündeki amaçlarına ulaşabilmek için, çeşitli konularda pek çok konferanslar, Türkçe ve yabancı dil kursları, konserler, temsiller, müsamereler, imkânları ölçüsünde bedava sağlık görevleri ve sosyal yardımlar ve yeterli olmamakla birlikte kitap ve dergiler faaliyetleri arasındadır (Zeyrek, 2006, 13).

Türk Ocaklarının bütün bu özelliklerine ve çabalarına rağmen, devrimlerin halkın geniş kesimlerine, özellikle kırsal alanlara inemediği veya kabul görmediği konusunda yönetimin endişe ve tespitleri yeni arayışları doğurmuştur (Uluğ, 1976, 373). Bu yüzden, Türk Ocaklarının yaptığı gibi sadece teorik planda kalan bir Türklük-Batıcılık fikriyatından öte, fiilen yurdun her yerine, ilçe, bucak ve köylerine kadar girerek halk ile doğrudan bağ kurmak ve onlara yeni devletin yaptığı yenilikleri anlatacak büyük kuruluşlara ihtiyaç duyulmuştur. Böylece Türk ocaklarının tabanı üzerine daha kapsamlı kurulacak olan Halk evleri fikri ortaya çıkmıştır. Milli bünye ve vazifeleri açısından miadını tamamlamış olan bu müessesenin, hizmet ve mesai tarzları değiştirilerek başka bir vaziyete dönüştürülmesi düşüncesi (istekli olmasa da Hamdullah Suphi dâhil) Gazi’nin isteği doğrultusunda devletçi-seçkin bürokrasinin de genel bir kanaati halini almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1931, 20 Mart). Ayrıca Türk Ocaklarının Sovyet Rusya’daki Türklerle fazla ilgilenmelerinden rahatsız olan Rusya ile ikili ilişkilerin zedelenmesi ihtimalini bertaraf etmek için de

Ocakların gözden çıkarıldığı iddia edilmektedir (Baydar, 1968, 70). Böylece Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında milli devlete giden yolda önemli görevler yapan Türk Ocakları, 1931'e gelindiğinde görevini tamamlamış veya miadını doldurmuş bir kuruluş olarak görülmeye başlanmıştır.

Esasında Mustafa Kemal Paşa, devletin bütün yönetiminin teslim edildiği CHP'nin dışında, devrimlerin oturtulması sürecinde farklı yerden bir ses veya itiraz istememektedir. Bu durum üzerine, 24 Mart 1931'de Türk Ocakları'nın geleceği ile ilgili Çankaya'da yapılan toplantıdan Ocakların, Halk Fırkası ile birleştirilmesi kararı çıkmıştır. Ancak karar, Ocak mensupları tarafından üzüntü ile karşılanmıştır (Toksoy, 2007, 25). Mustafa Kemal Paşa'nın "*Teessüsü tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşrü ta'mîme sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mücib hizmetleri sebk etmiş olan Türk Ocaklarının, aynı esasları siyasi ve tabiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla (CHP ile) ve bütün manası ile yek-vücut olarak çalışmalarını münasip gördüm*" (Cumhuriyet Gazetesi, 1931, 25 Mart), şeklindeki konuya ilişkin sözleri de bunu göstermektedir. Bunun üzerine Türk Ocakları, 10 Nisan 1931'de Atatürk'ün isteği doğrultusunda bütün varlıklarıyla CHP'nin çatısı altına alınmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1931, 11 Nisan). İstanbul'un işgaliyle faaliyetleri yavaşlayan, genel başkanı Hamdullah Suphi'nin Anadolu'ya geçmesi ve 23 Nisan 1923'te Ankara'da yeniden açılmasıyla yeniden hareketlenen, ülkede milliyetçi, pozitivist ve laik düşünceleri konferanslar, kurslar ve sergiler yoluyla yaymaya çalışan Türk Ocakları 1931 yılında kapatıldığında 30000'den fazla üyeye ve 267 şubeye sahipti. Türk Ocaklarının yerine şehirlerde Halkevleri ve büyük köylerde ise Halkodaları kurulmuştur (Zürcher, 2000, 262).

Türk Ocaklarını CHP'nin çatısı altında mezcetmenin asıl sebebi ise, bazı ocaklıların genel merkezin inisiyatifi dışında CHP'ye muhalif davranma ve devrimler konusunda farklı fikir beyan etme gibi siyasal tavır göstermeye başlamalarıdır. Bazı müfettişlerin Türk Ocaklarının olduğu yerlerde CHP'nin teşkilat kuramadığı veya kursa bile bir yerleşme sağlayamadığı yönündeki şikâyet raporlardan da etkilenen Mustafa Kemal Paşa, kendi emri altında çalışacak Halkevlerini kurmaya karar vermiştir (Baydar, 1968, 72). Kontrollü bir demokrasi gösterisinden ibaret olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının arkasından başta Ocak'ın değişmez başkanı Hamdullah Suphi olmak üzere pek çok ocaklının yeni fırkaya büyük teveccüh göstermesi, devleti yöneten veya devlet olan CHP'yi oldukça rahatsız etmiştir (Zeyrek, 2006, 13). Bu arada Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir modernleşmeyi öcelemeyle birlikte toplumsal yapıyla barışık politika izlemesi ve bu nedenle halktan büyük teveccüh görmesi, halktan kopuk devletçi-seçkin tek parti bürokrasini halk ile bağ kurarak onu altı okla barıştıracak yeni arayışlara sevk etmiştir.

Devletin daha kökten modernleşme arzusu yolunda, artık yetersiz olarak görülen ve Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi ile devrimlerin sorgusuz yerleşmesinin önünde engel çıkarabileceği düşünülen Türk Ocakları, CHP'ye bağlanarak Halkevleri adıyla 1932 yılında yeni bir müesseseye dönüştürülmüştür (Akyüz, 2006, 217). Böylece zaten zayıf olan muhalefet de CHP'nin içerisinde eritilmek istenmiştir. Filhakika Tarık Zafer Tunaya'ya göre de Halkevleri, CHP'nin Türk Ocakları yerini almak ve partinin kültür politikasını gerçekleştirmek üzere kurulmuştur (1952, 578). Esasında tek parti yönetimleri özelliği gereği, toplumu ileri derecede politize etmeye, kendilerince büyük ideallerini kanıtlamaya ve haklı çıkmaya ihtiyaç duyarlar. Bunu da total (bütüncül) bir yönetim anlayışıyla gerçekleştirmek isterler (Sartori, 2014, 240-254). Bütün bunlardan dolayı bazen muarız hareketlerin içerisinde olan Türk Ocaklarının kapatılması ve Halkevlerinin kurulması tek parti bakışından elzem görülmeye başlanmıştır.

Hâlihazırda CHP'nin bir üyesi olarak Hamdullah Suphi'nin yeni fırkayı övmesi, Türk Ocaklarının da sonunu hazırlamıştır. Hamdullah Suphi, Türk Ocaklarının kuruluşundan kendisinin 1966 yılında ölümüne kadar Ocakların açık olduğu sürelerde değişmez genel başkanlığını sürdürmüştür (Baydar, 1968, 13). İsmi Türk Ocakları ile birlikte anılan Hamdullah Suphi, 1931'de Ocaklarının kapatılması üzerine yurdu gönlü kırgın olarak terk etmiştir (Baydar, 1968, 14). Bütün bu bilgilerden hareketle, Halkevlerinin Türk Ocaklarının tam bir devamı olmadığı da anlaşılmaktadır. Ancak güç ve söylem birliğini sağlamak, memleketi tek elden yönetmek ve devrimleri daha geniş kesimlere benimsetmek için, Türk Ocaklarının kapatılmasından doğan boşluk, Halkevleri ile doldurulmak, hatta daha da ötesine geçilmek istenmiştir.

Türk Ocakları zorla kapatılmıştır. Hamdullah Suphi'ye göre, Türk Ocakları dâhil bu dönemde birçok cemiyetin kapatılmasının temel sebebinin, bütün cemiyetlerin CHF'nin (tek partinin) emrinde toplamak içindir. Yine ona göre, amacın tıpkı Rusya'daki Narodnidom ve Almanya'daki Hitler Jugend teşkilatlarını örnek alarak, bütün cemiyetlerde tek şefin hâkimiyetini sağlamak olduğunu belirtmiştir (Ertunç: 2005, 285). Halkevlerinin kurulmasında, isminde ve işleyişinde halkevi veya halkçılık anlamına gelen Sovyet Rusya'daki *Narodnidom* hareketinin diğerlerinden daha etkili olduğu söylenebilir. Sovyet Rusya seyahatinden dönen Falih Rifki Atay'ın, "Rusya'dan bir ders getiriyorum" derken de kastettiğinin *Narodnidom* benzeri Halkevi projesi olduğu *Yeni Rusya* (Bkz. Atay, 1931) isimli kitabından anlaşılmaktadır.

Bütün bunlardan hareketle, Halkevlerinin, her şeyin tek elden idare edildiği veya edilmek istendiği total yönetim anlayışının bir gereği olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır.

1946'da başlaya çok partili hayata geçme çabaları ile birlikte tek parti baskısının gevşemeye başlamasıyla yeniden açılma faaliyetlerine başlayan Türk Ocakları, 1949 yılında tekrar açılmışsa da, gerek varlıklarının CHP'ye devredilmiş olması, gerek darbeler ve gerekse de değişen Türkiye'nin yeni sosyolojisi sebebiyle, bir daha devletten teveccüh gördüğü o eski şaşalı günlerine ulaşmamıştır. 1908'den sonra kurulmuş fikri ve sosyal yapıdaki milliyetçi derneklerin en uzun ömürlüsü ve en verimli olan Türk Ocakları, zaman zaman çalışmalarına ara vermişse de, 1980 darbesiyle son kapanışına kadar geçen 68 yıl içinde, kuruluşundaki temel yapısını pek değiştirmeden kalabilmiştir (Akyüz, 2006, 221).

2. Halk Evlerinin Açılması ve Amacı

Tek parti yönetiminin halkı pozitivist dünya görüşü doğrultusunda eğiterek rejimin selameti ve yerleşmesi açısından (Zürcher, 2006, 282) yeni bir siyasi kültür oluşturma çabasının önemli projelerinden bir olan Halkevleri, halk için ama halktan kopuk olarak bürokratik bir üst yapı dönüştürme hareketidir. Halkevleri, Cumhuriyet'in ideolojisini aydınlar aracılığı ile "karanlıkta kalmış olarak görülen" halka kadar indirme ve yeni çağdaş yurttaşı yetiştirme girişimi (Gökberk, 1983, 325) olarak görülmüştür. Halkevleri, toplumsal yapıyı devrimin ilkleri doğrultusunda şekillendirmek isteyen jakoben bir projedir. CHF Halkevleri Talimatnamesinin; "Fırkamız, rehberliğiyle kurtardığı vatani siyasi, içtimai ve iktisadi derin ve sağlam temeller üzerine yükseltmek karar ve azmindedir" (Halkevleri Talimatnamesi, 1932, 3) cümlesiyle başlaması, medeniyet yolunda halkı yüceltmek için Halkevleri projesine büyük değer verildiğini göstermektedir.

Diğer yandan, Kurtuluş Savaşı zaferinin savaştan sonra kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın rehberliğine bağlanması ve partinin devletin tek sahibi görülerek her şeyi yapma yetkisinde görülmesi, iyi niyetli olsa bile duygusal ve sorunlu bir ruh halini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda, altı ok çerçevesinde uygulanan devrimlerin oluşturduğu toplumdaki Batılı ve geleneksel ikiliği Batılılaşma yönünde çözmek ve geleneksel yapının hâkimiyetini kırmak için (Kongar, 1979, 136-137), halkevleri önemli bir enstrüman olarak görülmüştür. Bu şekilde altı ok devrimlerine karşı bazen silik olarak baş gösteren veya her an ortaya çıkması muhtemel olan muhalif fikirlerin halk tabanından destek bulmasının önüne de geçilmek istenmiştir (Shaw ve Shaw, 1983, 455). Ancak kayıtsız şartsız tek ideoloji etrafında kümelenen homojen bir toplumdan fikir zenginliği çıkamayacağı ve buna bağlı olarak modern tekniklerin üretilemeyeceği, sadece üretkenlerin taklit edileceği sorunu görülemez veya göz ardı edilmiştir.

Talimatname'de umumi esaslara geçmeden önceki son paragrafta Halkevlerinin kuruluş amacı coşkulu bir şekilde şu şekilde ortaya konmaktadır: "Fırkamızın (CHP) program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, layıklık ve inkılapçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hakimiyeti ve edebileşmesi için bu vasıflarla kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini milli seciyenin türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tesbit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yıllar cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeği, medeniyet sahasında türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mekiini tekrar almasını istihdaf eder. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır." (Halkevleri Talimatnamesi, 1932, 5). Halkevleri, CHP'nin kendi prensiplerinin ne olduğunu ve bu prensiplerin memlekette nasıl tatbik edildiğini her gün halka söylemek için başlı başına bir merkez olarak tasarlanmıştır (Yetkin, 1983, 89). Halkı her konuda homojen tek bir kütle haline getirmeyi hedefleyen Halkevleri projesi, toplum mantığı açısından ve özellikle de birçok rengi bir arada barındırabilen, köklü bir geleneğe sahip olan Türk toplum yapısından hareketle kuruluş amaçlarına ulaşma ve uzun ömürlü olma imkânına sahip değildi.

Halk iradesinin dışında uygulamaya konulan inkılâpların oturtulabilmesi, hazmedilmesi veya halka indirilebilmesi için memleket çapında toplu bir eğitim kampanyası elzem görülmüştür. Latin harflerine geçiş ile birlikte başlayan eğitim seferberliği veya Millet Mektepleri bunun bir tezahürüdür. Esasında nihai hedef ise, Türk halkının Batı karşısında bir kez daha varlık sorunu yaşamaması için, hayatın bütün yönlerini modernleştirmeyi sağlamaktır. Bu modernleştirme projesinin en önemli ayaklarından biri de Türk Ocaklarının yerine kurulan Halkevleri'dir. Böylece 2 Şubat 1932'de yapılan törenlerle 14 il merkezinde CHP'ye bağlı olarak Reşit Galip'in öncülüğünde ilk kez açılan Halkevleri, çok geçmeden memleketin bütün sathına yayılan sivil toplumu tamamen kuşatan veya kuşatma amacı taşıyan daha çok resmi bir kuruluştur.

Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenlerin, memurların ve öğrencilerin Halkevlerine yönlendirilmesi ve onların söz konusu kurum ile olması gereken ilişkilerine dair bir talimatnamesi dahi bulunmaktadır (Bkz. CHP Umumi Tebligatı, 1932). Halkevlerine yüklenen misyon ise, halkın inkılaplara alışması, başta edebiyat,

tarih ve güzel sanatlar olmak üzere seküler bir eğitim verilmesi, bunun sonucunda yeni Cumhuriyet'in fikri temellerini özümseyecek, yeni inşa edilmek istenen milli benliğe sahip (Karpat, 1974, 69-84; Avcı, 2019, 1-10), aydın fikirli veya Batı medeniyetine tam iman etmiş insanlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu yüzden buraların yürütücüleri ve müdavimleri için Halkevlerinin olmadığı şehirler, yağmursuz tarla olarak görülmüştür.

Böylece Halkevleri her türlü vergiden muaf ama her türlü devlet desteği sayesinde kısa sürede memleketin dört bit yanına yayılabilmıştır. Parti politikasına karşı olmayan herkese açık olan Halkevleri, baloların, üyeleri için düğün ve nişanların ikametgâhı olmuştur. Ancak Halkevine yönetici olmak için CHP'li ve devlet memuru olmak zorunluluğu vardır. Sıradan günlerde içki yasakken, balo ve törenlerde yerli tercihe daha önem vermek kaydıyla içki serbesttir. Her yönüyle ileri derecede seküler Cumhuriyet ideolojisini halka aktarma misyonu biçilmiş olan Halkevlerinin binaları ve bu binalara giriş çıkış usulleri, Batılı bir yaşam tarzını, halka kazandırmaya dönük olmuştur (Durukan ve Ulusu Uraz, 2008, 39-49).

Halkevlerinin kurulmasına Türk Ocakları ile birlikte Faşizmin ve Komünizmin de esin kaynaklığı ettiği ise açıktır. Toplumsal yapıyı ve halkın iradesini hesaba katmadan yapılmış olan pek çok radikal devrimde etkili olmuş olan, halkevlerinin açılmasında ve gelişmesinde büyük çabaları olan Reşit Galip de bunu açıkça beyan etmiştir. Reşit Galip bir konuşmasında; *"Talimatname (Halkevleri Talimatnamesi) hazırlanmadan önce, uzak yakın birçok memleketin mümasil kültür ve gençlik teşekkülleri tetkik edilmiştir"* (Hakimiyeti Milliye, 1932, 20 Şubat) şeklindeki beyanıyla bu gerçekliğin altını çizmiştir. Halkevlerinin kuruluş fikrinin İsmet Paşa'nın o dönem ilişkilerin oldukça iyi olduğu Faşist İtalya gezisinden hemen sonra ortaya çıkması, yönetimin yayın organı olarak çalışan Cumhuriyet gazetesinin kurulacak Halkevlerini bir övgüyle faşist teşkilata benzetmesi de bunu göstermektedir (Cumhuriyet, 1931, 20 Mart). CHF Halkevleri Talimatnamesi'nin kuruluş gerekçesinde Faşist İtalya'nın tamamına şamil olan ve faşist ideolojiyi halka benimsetme misyonunu üstlenen *Dopolavoro* isimli faşist milli kültür teşkilatına özlemle vurgu yapılması (Halkevleri Talimatnamesi, 1932, 4) tartışmaya yer bırakmayacak şekilde en azından yöntem açısından bir etkilenme gerçeğini ortaya koymaktadır. Aynı yerde faşist ve dikta olmayan ülkelerdeki benzer teşkilatlara da gönderme yapıyorsa da, Halkevlerinin teşkilat sisteminin büyük ölçüde Faşist İtalya'dan esinlediği şüphesizdir.

Aynı şekilde 1930'lu yılların başlarında Türk-Sovyet ilişkileri altın çağını yaşamaktadır. Cumhuriyet'in devletçi-seçkinci kurucu kadrosu içerisinde hatırı sayılır ölçüde Sovyet kurumlarıyla yakından ilgilenen ve bu konuda bilgi sahibi olanlar bulunmaktadır. 1930 yılında Sovyetlere geziye gitmiş olan, Mustafa Kemal'in sofra arkadaşı, devrimlerin sözcüsü ve savunucusu Falih Rıfki Atay'ın dönüşünde kaleme aldığı *"Yeni Rusya"* (1931) adındaki anıları, devletçi-seçkinci bürokrasiyi derinden etkilemiştir. Atay'ın bu gezide gördükleri ve anlattıklarının Halkevlerine ilham kaynaklığı ettiği ve pek çok yöneticiyi etkilediği kitabın içeriğinden de anlaşılmaktadır. Kitap'ın son kısmında Atay; *"Rusya'dan ben bir ders getiriyorum; bu ders, Türk İhtilalini organize etmek, yeni gençliği yetiştirmek ve Türk cemiyetini birkaç hamlede terbiye etmek usulleridir", "İnkılâp fırkasını komünist ve faşist yani eski bir nizamdan yeni bir nizama geçen memleketlerin fırkalarından örnek alarak kurmak; bürokrasi yerine ihtilalci metotlar almak, hiç durmaksızın büyük yığının terbiyesine geçmek, hiçbir vazifemiz Rus ve İtalyan gençlerinin vazifeleri kadar güç ve ağırdır değildir"* (Atay, 1931, 170-172) sözleriyle pek bir tartışmaya mahal vermeyecek biçimde bu etkilenmeyi ortaya koymaktadır. Ancak faşizm ve komünizmden etkilenme ideolojik olmaktan öte, biçimsel bir etkilenmedir. Örgütlenme şekli, yapılandırılması ve pek çok yönleriyle Halkevlerinin çalışma yöntemleri, söz konusu iki ideolojiden yoğun olarak etkilenmiştir. Halkevlerinin fikir ve yöntem olarak birden çok kaynaktan etkilenmesi ve aynı zamanda da yerel gerçeklere de dayanması, onu hem eklektik hem de kısmen de orijinal bir kurum olarak nitelendirilebilme imkânı sağlamaktadır.

Gerçekte Türk Ocaklarının kapatılması gerekçeleri, Halkevlerinin açılış amaçlarını oluşturmaktadır. Öz bir söylemle, halkevlerinin açılış amacı devrimin veya CHP'nin ideolojisini geliştirerek halka öğretmek ve böylece eski dönemin kalıntılarında sınırlı rejimin geleceğini sağlam temeller üzerine oturtmaktır. Bunu, bir dönem İçişleri Bakanlığı ve CHP'nin genel sekreterliğini yapan Şükrü Kaya da te'kit etmektedir. Ona göre: *"Halkevleri, Atatürk inkılâbı prensiplerinin halk arasında yayılması, derinleşmesi ve kökleştirilmesi için kurulmuştur. Bu itibarla Halkevlerine ihtilalin kültürel yayın ve korum yurdu demek lazımdır"* (Kaya, 1938, 9). Sıkı disiplin, işbölümü ve kültürel gayeleriyle bir millet ve devlet evi olarak yetiştirme kurumu olarak görülen (Baltacıoğlu, 1950, 107) Halkevleri, okullar dışında vatandaşların inkılâp ülkülerini almaları için bir mektep ve bu minvalde güçlerini birleştirmeleri için bir merkez olarak görülmüştür (Necip Ali, 1933, 233).

C. H. F. Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, İslam öncesi Türk kültüründen hareketle Batılı bir toplum yaratma fantezisinin en tipik örneklerinden biridir. Talimatnamenin Dil ve Edebiyat Şubesi

kısımında dile getirildiği üzere, İslamlaşma süreci ile birlikte, itirazları gerektirecek haklı bazı iktibasların dışında, Türkçede ortaya çıkan büyük zenginlikten çok rahatsızlık duyulmaktadır. Bir kirlenme olarak görülen bu durumu düzeltmek için öz Türkçeye ve halk diline müracaat salık verilmektedir (Halkevleri Talimatnamesi, 1932, 10). Bu arada halk dilindeki pek çok kelime de mahsurlular kapsamına girmiştir. Herhangi bir dilden bin yıl boyunca oluşan birikimin veya zenginliğin çıkarılması, o dili fakirleştireceği ya da büyük bir millet olmanın en önemli göstergelerinden biri olan ifade gücünden mahrum edeceği önemsenmemiştir. Her ne kadar Talimatnamede: *"Edebiyatımızı, cihan edebiyatındaki muasır terakkilere muvazi bir tekâmül yolundan ayırmamakla beraber milli mahiyetini bozacak muzır tesirlerden korumak"*(CHP, 1940, 7) ifadesi yer almakla birlikte, pek çoğu halk arasında dahi kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin gereksiz şekilde ayıklanmasından dolayı, Türkçe daha çok muzır tesirlere açık hale gelmiştir. Tekrar bin yıl öncesindeki aynı noktadan ama bu sefer Batı dilleri tesiriyle yeniden yürünmeye başlanmıştır.

Aynı talimatnamenin Güzel Sanatlar Şubesi kısmında yukarıda ifade edilenlerin bir başka örneği daha bariz şekilde görülmektedir. Güzel sanatlar sıralanırken ebru, tezhip, hat gibi yine bizim olan ama büyük ölçüde İslam'ın tesiriyle gelişen sanatlar kapsam dışı bırakılmaktadır. Aynı şekilde enstrüman olarak da, ya halk arasında yaygın olanlara, ya da Batı kaynaklı olanlara cevaz verilmektedir. O kadar ki, 1940 basımlı talimatnamenin Güzel Sanatlar Şubesinin müzik çalışmaları kısmında; *"Halk türkülerine keman, ut, cümbüş, kanun, ney v.s sazlar refakat edemez"* (Halkevleri Talimatnamesi, 1940, 10) denilerek bu durum açıkça ifade edilmiştir. Yıkılma döneminde Osmanlı'nın Batı'dan hiç de geride olmadığı ileri musiki birikimi reddi miras edilmek istenmiştir. Milli denilirken sadece İslam öncesi büyük ölçüde göçebe-bozkır hayatı yaşayan Türk kültürüne işaret edilmiştir. Öyle ki bunun bir geri gidiş olduğunu ifade edecek düşünce özgürlüğü ortamına da pek imkân verilmemiştir.

Halkevlerinin faaliyetleri halkın her kesiminin ilgisini çekebilecek şekilde çeşitli şubelere ayrılmıştı. İlk açılışında "Dil, Tarih ve Edebiyat", "Güzel Sanatlar", "Temsil", "Spor", "İçtimai Yardım", "Halk Dershaneleri ve Kurslar", Kütüphane ve Neşriyat", "Köycüler" ve "Müze ve Sergi" olarak isimlendirilen faaliyet alanları (Halkevleri Talimatnamesi, 1932, 10-21), sonradan ihtiyaca göre daha da geliştirilmiştir. Bir yerleşim yerinde Halk evi açılabilmesi için en az üç şubenin teşekkül etmesi şartı getirilmiştir. Bu şartın yerine getirilmesini zorlaştıracak kadar küçük olan muhitlerde ise, Halkodaları kurularak (Halkevleri Talimatnamesi, 1942, 17) modernleştirme yolunda boşluk bırakılmamaya çalışılmıştır.

Talimatnamede yine aynı basımda en çarpıcı ve bir o kadar da anlaşılması imkânsız olan diğer bir emir de, Kütüphane ve Yayın Şubesinin kütüphaneye giremeyecek kitaplar kısmında yer almaktadır. *"Dini mahiyette olan, Türk inkılabı ideolojisine uymayaneserler Halkevi kütüphanesine konamaz."* (CHP, 1940, 25). Bütün dini kitapların kerih görülerek ötekileştirildiği veya dinilikten tamamen arındırılmış yeni bir anlayış yaratma amacına dönük bu yaklaşımın, insan tabiatının veya toplum mantığının oldukça uzağında olduğundan sürdürülebilirlik veya başarı ihtimalinin imkân dâhilinde olmadığı söylenebilir. Zira bu tür toplumsal mühendislik çabaları ile belli bir sosyoloji yaratılmışsa da, geniş halk kesimlerinden onay alamayarak bu tür zorlamalar akim kalmak zorunda kalmıştır. Sadece Türk inkılabı ideolojisine uyan kitapların veya bilgilendirmelerin beslediği bir neslin, tek taraflı yetişeceği, eleştiriye açık olmayacağı, kendi özüne yabancılaşacağı ve en önemlisi olarak da halkın bütününe bunu kabul ettirmenin mümkün olamayacağı gibi mahzurlar önemli görülmemiştir.

Halkevlerinin açılmasının diğer bir amacı da, Cumhuriyet'in kuruluşu ile sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan halka verilen vaatlerin önemli ölçüde yerine getirilememesinden kaynaklı halk arasında yönetime karşı baş gösteren memnuniyetsizliktir. Muhalefetin yaşamasına da izin verilmemesi, bu memnuniyetsizlikleri daha da artırmıştır. Hem devrimler, hem yapılanlar ve hem de yapılamayanlar konusunda halkın arasına girerek onları ikna etmek, aynı zamanda kopuk olan yönetimle halk arasında tekrar bağ kurabilmek için halkevleri kurtarıcı bir simit olarak görülmüştür. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yaşamasına izin verildiği kısa süreli ömründe halktan büyük teveccüh görmesi de, yönetimi panikletmiştir. Bu yüzden yönetimi elinde bulunduranlar kendilerine çeki düzen vererek tekrar halkın güvenin tazelemenin yollarını aramışlardır. Bir yandan aradaki kopukluğu gidererek halka inmek, halkın hayat kalitesini düzeltmek için ekonomik, kültürel ve siyasal yönden önlemler almak, diğer yandan rejimin geleceğini sağlamlaştırmak için devrimin veya partinin ideolojisini geliştirmeye ve bu ideolojiyi halka aktarmak için Halkevleri gibi bir takım kurumlara ihtiyaç duymuşlardır (Zeyrek, 2006, 10).

Halkevleri ve benzeri faaliyetlerle yapılanların nihai amacı, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın belirttiği üzere; *"Her rejimin kendisine muvafık (uygun) vatandaş tipi yaratma arayışıdır...."*(Yetkin, 1983, 69). Halkevleri politik bir hedefi, o dönem için Batı'da da popüler olan ulusalcı ve seküler bir vatandaş tipini inşa etmektir (Karpat, 1794, 69-84). Ancak bu türden arayışların makul veya masum gerekçeleri olsa da, bin yıllar

içerisinde oluşmuş olan ve bir milleti kendisi yapan kodlarla da ileri ölçüde oynamanın, sağlıklı değişimin ve ilerlemenin önünde uzun yıllar büyük engeller teşkil edeceği hesap edilmemiş veya önemsenmemiştir.

Esasında Mustafa Kemal Atatürk'ün dönem dönem yaptığı yurt gezileri de, halkın memnuniyetsizliğini yerinde tespit ederek çözüme dönük çabalarının bir parçasıdır. 1930 yılının sonbaharındaki yurt gezisinde Atatürk'ün Antalya'da da halkın perişanlığını görerek yanındaki Hasan Rıza Soyak'a; *"Bunaliyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunaliyorum! Görüyorsun ya, her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert, şikayet dinliyoruz....Her taraf derin bir yokluk, maddi, manevi bir perişanlık içinde... Ferahlatıcı pek az şeye rastlıyoruz; maalesef memleketin hakiki durumu bu işte...."* (Soyak, 1973, 405) demesi de bunu gerçekliği göstermektedir. Bu aynı zamanda dönemin, bir asırsaadet dönemi olmadığını da en yetkili ağızdan itirafıdır.

Tek Parti döneminde Halkevleri veya benzeri kurum ve kuruluşlarla yapılanlar, o dönemin Nazi Almanya'sında, Faşist İtalya'sında veya Komünist Sovyet Rusya'sında yapılanlardan bir takım farklılıklar gösterse de derin etkilenilmeler çerçevesinde olduğu bir kez daha belirtilmelidir. Bu dönemde yeni bir toplum tipi yaratma, güçlü ve ileri bir ülke olma konusunda karma bir uygulama uygulandığı için, tek parti dönemini ve ya Kemalizm'i, bilinen belli bir ideolojiye veya yönetim sistemine sokmak da kolay olmamaktadır. Bu yüzden söz konusu dönemde yapılanlar, bazen ütöpik eserler olan Thomas More'un Utopya'sında (Bkz. More, 1996) ve Thoma Campanella'nın Güneş Ülkesi'nde (Bkz. Campanella, 2013) yapılanları andırırken, bazen de Machiavelli'nin Hükümdar'ındakiler (Bkz. Machiavelli, 1992) kadar gerçekçidir. Devletin ortak bir ideal uğrunda aktif olarak rol oynadığı ve bütün vatandaşları da bir şekilde buna dâhil ettiği (demokratik değil) tek elden bir örgütlenmenin yaşandığı kendine özgü korporatist bir yaklaşımı andıran bir anlayış söz konusudur.

Halkevleri binalarının bir kısmı, Türk Ocakları, İttihat ve Terakki ve Mason Derneklerinden kalan binalardan, diğer kısmı da CHP-Halkevleri ve halk işbirliği sonucunda yapılan ve projelerinin çoğunun da CHP'nin ilgili kuruluşlarında hazırlanan binalardan oluşmuştur (Uluğ, 1976, 291). Binaların yapılmasında veya arsa temininde gönüllülük esas olsa da, pek çok zaman bunun dışına çıkılarak zorlama gönüllülükler de sağlanmıştır. Belediye ve Özel İdarelerden karşılıksız veya çok ucuza Halkevleri için bina tahsis edilmesi, zayıf da olsa bazı eleştirileri peşinden getirmiştir. Nihai olarak CHP'nin binaları ile iç içe, bir arada veya karışık olarak bulunan Halkevlerinin taşınmaz mal varlıkları, 5830 sayılı kararla kapatılarak mal varlıklarının hazineye devredildiği 1951 yılı itibarıyla 200 milyonluk bir değere sahiptir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951, 584). Bugünün rayiç bedeli ile bu hatırı sayılır bir rakama tekabül eden büyük bir zenginliktir.

3. Halkevlerinin Yapısı ve Faaliyetleri

22 Şubat 1948 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 468 Halkevi (1950'de bu sayı 479'dur) ve 4262 (1950'de bu sayı 4322'dir) Halkodası (Zeyrek, 2006, 168) ve bunların 130000'den fazla üyesi dikkate alındığında, seküler bir toplum yaratma ve kamuoyu oluşturma amacı doğrultusunda şehirde ve taşrada büyük bir seferberlik başlatıldığı anlaşılmaktadır (Shaw ve Kural Shaw, 1983, 455). Adeta tekkelerin yerini Halkevleri, zaviyelerin yerini de Halkodaları almış gibi görünmektedir. Sosyal hayatın boşluk kabul etmediği gerçekliği de, bu faaliyetleri ama biraz acele bir şekilde gerekli kılmıştır. İfratın doğurduğu tefritin bir uzantısı ve bir moderleştirme fantezisinin önemli bir enstrümanı olarak görev yapmış olan seküler tekke ve zaviye işlevindeki Halkevleri, 1951 yılına kadar modernleştirme faaliyetlerini sürdürmüştür.

Halkçılık ilkesi gereği bütün Halkevleri eşit görülmüştür. Ancak yazılı olmasa da teamül olarak genel merkez görülen Ankara Halkevi ve Londra Halkevi bu kapsamın dışında tutulmuştur. Özel bir statüye sahip olan söz konusu iki Halkevinin başkanları CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından seçilmekteydi. Bu iki halkevinin doğrudan muhatabı Parti Genel Sekreterliği olmuştur. Altı şubesi ile Londra'da hizmet vermiş olan Halkevine İngiliz Dışişleri Bakanı Robert Anthony Eden de üye olmuş ve 1948 yılında İngiliz Elçiliği Samsun Halkevinde bir sergi açmıştır (Bkz. Çeçen, 2000, 149-185). Halkevleri konusunda Tek parti ile İngiliz yönetiminin bu ilginç ilişkisinin arkasında, Türkiye'nin o zaman için hala dünyanın büyük gücü olan İngiltere'nin desteğini almak, İngiltere'nin ise yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni daha yakından takip ederek kontrolünde tutmak isteği ana nedenler olarak sıralanabilir. Ayrıca Türk-İslam anlayışından oldukça endişe duyan İngilizlerin, bu anlayıştan uzaklaştıracak her türlü çabayı da desteklemesi anlaşılabilir bir durumdur.

Halkevleri binaları, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın idare heyetlerinin temin, tanzim ve tefriş güvencesine alınmıştır (Halkevleri Talimatnamesi, 1932, 7). Buna bir şekilde finans sorunu çözme görevi de dâhildir. Zaten CHF(P)'li il başkanlarının aynı zamanda buldukları ilin de Halkevi başkanı olmaları bu iç içeliği göstermektedir ki, bu kişi ay zamanda o ilin valisidir. Bunun oldukça fazla olduğu görülmüş olacak

ki, daha sonra Halkevleri başkanlarının bölgenin parti teşkilatı tarafından seçilmesi benimsenmiştir. Halkevlerinin teşkiline dair bütün esaslar Talimatnamede belirtilmektedir. Talimatnamede, kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes görerek onu daha ileri taşıma konusunda yüksek bir heyecan duyan herkesin toplanma yeri olarak tarif edilen Halkevleri (1931, 5), bir ideoloji (Kemalizm) çerçevesinde halkı şekillendirmek için ülke çapında bir proje olarak faaliyet yürütmüştür.

Halkevi Yönetim Kurulu (Halkevi İdare Heyeti), kol yönetim komitelerinin kendi aralarında seçtiği birer kişiden oluşmaktaydı. Toplam dokuz olduğu için, Halkevleri yönetim kurulu başkanı dışında en çok dokuz, en az üç kişiden oluşurdu. Bütün bu seçimler iki yılda bir yapılırdı. Önceki yönetim aynı şekilde bir kez daha seçilebilirdi. Halkevlerinin başkanı ise, Vilayet Fırka İdare Heyetince (CHP İl Yönetim Kurulu) seçilirdi. Ancak seçilen başkanın CHP üyesi olması bir zorunluluktan (Zeyrek, 2006, 15).

Halkevleri kadar diğer bir önemli kuruluş da, taşrayı ve köylüyü rejime bağlama amacı güden Halkodalarıdır. O zaman için nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı köyler modernleştirme kapsamının dışında bırakılmazdı. Bu yüzden Nüfus ve imkân bakımından Halkevi açıklamayan veya Halkevinin açılabilmesi için en az üç şube şartını yerine getiremeyen kırsal yerlere Halkodaları açılmıştır. 1939'da 5. CHP Kurultay'ında açılmasına karar verilen Halkodaları, Halkevlerinin Köycülük kolunun beklenen başarıyı köylerde sağlayamadığının görülmesi üzerine kurulmasına karar verilmiştir. Ancak Halkodalarının açılması 1940 yılına kalmıştır. 1950'ye kadar sayıları 3500'ü bulan Halkodalarının bazıları, Halkevlerine dönüştürülmüştür (Çavdar, 2008, 88). Böylece Halkodalarına Köy Enstitüleri ile birlikte taşrada rejimin sağlam temeller üzerine oturtulması ve "köylünün medenileştirilmesi" misyonu biçilmiştir. Bu faaliyetler sonucunda köylünün refaha kavuşması ise, ikincil bir amaç olarak kalmış ve her iki kuruluşun uygulamalarında da buna dönük bir faaliyete pek rastlanmamıştır.

Aidat almayan ama teberru kabul eden Halkevlerinin bütçeleri, teberruların dışında devlet bütçesinden, bulunduğu yerin özel idare, belediye ve köy bütçelerinden, iktisadi devlet kuruluşları ve belediye bankası tarafından finanse edilmiştir. Ancak zaman içerisinde söz konusu gelirlerin de yetmemesi üzerine, 1946 yılından itibaren gelirleri artırmak için Halkevlerine paralı olarak istedikleri kadar müsamere, bale, gezi, konser, temsil, spor gösterileri ve film gösterimleri yapma izni verilmiştir. Gelir getirmek amacıyla Halkevi odalarının dahi kiraya verildiği bu mekânlardaki faaliyetlerle, ideolojik olarak halkın dönüşümünü de sağlamak isteyen devlet kendi propagandasını yapmıştır (Gürallar Yeşilkaya, 2003, 19). Bu propaganda da Halkevlerinin en önemli yayın organlarından olan Ülkü Dergisi, yayın hayatında olduğu 1933-1950 arasında Halk Partisi'nin genel ideolojisi ve istekleri doğrultusundaki yayın politikasıyla (Karpat, 1794, 69-84) Halkevlerinin modernleşme yolunda çok önemli bir araç olduğu kültürünü en azından okuyabilenler arasında yaymak için coşkuyla çalışmıştır. Halkevlerinin vergiden muaf tutulması ve 1936 yılına kadar da evlerinin ideolojik yayın organı olan Ülkü Dergisi'nin editörlüğünü de CHP'nin genel sekreteri Recep Peker'in yapmış olması, patrimonial bir devlet anlayışıyla halkın dizayn edilme çabası olarak da görülebilir. Bu durumda Ülkü Dergisine biçilen görev de, Cumhuriyetin ideolojisini bilimsellik çerçevesinde halka yaymak, benimsetmek ve halkı bu konuda ikna etmektir. Esasında Halkevleri bünyesinde yürütülen kütüphanecilik veya yayın faaliyetlerinin temel amacı, bütünüyle kuşatılmak istenilen halkın başka türlü düşünmesinin önüne geçilmektir.

En az 1500 kişilik olarak tasarlanan Halkevlerinin içinde halkı her yönüyle meşgul edecek teşkilat da söz konusudur. Bu cümleden olan Halkevlerinin bir sineması, bir kütüphanesi ve bir konferans salonu olacak ve rejimi sevdirmeye başta olmak üzere çeşitli konularda konferanslar ve dersler verilecektir. Halkın ve gençliğin buralarda toplanması ve zihin dünyalarının Halkevlerinde şekillenmesi için her teşebbüse girileceği veya girildiği bir uygulama olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle bu işin bütün sorumluluğu da zaten devletin kendisi olan CHP'ye verilmiştir. Halkevlerinin birinci açılış yıl dönümünde, başbakan İnönü'nün, bu müessesenin fikir ve kurum olarak CHP'nin bütün özünü halkın geniş kesimlerine ulaştırılması ve sevdirmesi doğrultusunda önemli bir merkez olduğunu vurgulaması (Yıldırım, 2014, 43), bütün faaliyetlerin hangi doğrultuda yapıldığının veya yapılacağına göstergesidir. Halkevlerinin faaliyetlerinin en yoğun olduğu ve üye sayısını en çok artırdığı 1932-1940 arasındaki çalışmalarına bakıldığında, 23750 konferans, 12350 temsil ve 9050 konser görülmektedir. Yine Halkevlerinin önemli faaliyetleri arasında olan kütüphanecilik kapsamında kurulan kitaplıklardan ilk yıl 149.950 kitap okuyucuya veya üyelerine ulaşılmışken, 1940 yılına gelindiğinde bu sayı 2.5558.53'e ulaşmıştır (Çavdar, 2008, 355). Görünen o ki, geleneksel Türk-İslam toplumundan Batılı seküler yeni bir toplum yaratma konusunda hiçbir boşluk bırakılmak istenmemiştir.

Batılı tarzda yeni bir toplum inşa etme projesi olan Halkevlerinin bir takım müspet çalışmalarından da söz edilebilir. Özellikle Tarih, Dil ve Edebiyat şubelerinin çalışmaları, her ne kadar belli bir ideoloji

çerçevesinde yürütülmüşse de, yine de ülkede bir millet veya ulus devlet bilincinin oluşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Söz konusu alanda yapılan çalışmalar, hatırı sayılır miktarda yayın veya belgeyle Türk dili ve Türk tarihi ile ilgili bilim dünyasına büyük bir zenginlik ve kaynak sağlamıştır. Aynı şekilde Halkevlerinin Güzel Sanatlar Şubeleri de, belli bir ideolojinin çerçevesinde kalınmışsa da, Türkiye’de sanatın gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Kısacası aydınlar eliyle halkı devrimler ışığında bilinçlendirme ve rejime bağlama projesi olan Halkevleri, yönetimle halk veya aydınlarla halk arasında, elbette ki devletçi-seçkincilerin istediği yönde, bir bütünleşme sağlamaya çalışmıştır.

Birer halk eğitim merkezi olarak çalışan Halkevleri, kütüphaneleri, tiyatro etkinlikleri, konferans salonları, sahneleri gibi çok yönü işlevleriyle, Türkiye’de yeni bir toplumsal anlayış, yeni bir ruh ve yeni bir yaşayış anlayışının mekânları olarak, işlev gördüğü zamanda ve gelecekte istenilen yönde bir sosyolojinin yaratılmasında büyük hizmetler görmüştür. Sanki öncesi yokmuş gibi bir milletin yetiştirme yurdu olarak görülen Halkevleri, devrimi aşılacak, geçmişe ait izleri silmek, kaynaşmış bir kütle yaratmak (ne demekse), toplumu canlandırmak, laikliği ikame etmek, halkı terbiye ve rejim konusunda telkin etmek, (geçmişin hiçleştirilmesinden dolayı) özgüven kaybına uğrayan halka güven vermek ve onu onure etmek gibi işlevler yürütmüşlerdir (Bkz. Yeşilkaya, 2003).

Sosyal hayatın hiçbir kısmında boşluk bırakmak istemeyen tek parti yönetimi, Halkevleri ile okul dışında gençliğin ve halkın cumhuriyet ülkeleri doğrultusunda yetişmesini istemiştir. Halkın milli bilincini geliştirmek, kitleden ibaret görülen geniş halk kesimleri arasında yine cumhuriyet ülkeleri ışığında kaynaşma sağlamak, onlara uygarca zevkler ve alışkanlıklar kazandırmak için Halkevleri birer ocak veya birer toplum merkezi olarak millet bütünlüğünü ve yeni oluşturulan kültür şeklini yükseltme faaliyeti yürütmüştür. Esasında bu faaliyetlerin nihai hedefi, CHP’nin alto ok etrafında şekillenen ilkelerini toplum içinde yaymak ve izlemekten ibaret olduğu söylenebilir (Yetkin, 1983, 87-90).

Halkevleri, dokuz şubesi ve dokuz koldan yaptığı faaliyetleri ile topluma yeni kimlik kazandırmak istemiştir. Okuma yazma seferberliği, halkı bilgilendirmeden öte bilinçlendirmeye dönük konferanslar, rejimin ideolojisini aşılama amaçlı aile toplantıları, öz Türkçe faaliyetleri, seküler hayatı içselleştiren spor ve folklor faaliyetleri, farklı isimlerle altın bayramlar, süreklilik avları ve yöresel tarih araştırmaları gibi faaliyetleri ile hiçbir boşluk ve hiçbir kaçak bırakmamaya çalışmıştır. Ancak yukarıda sıralanan ve sıralanmayan konuların neredeyse tamamında bir başarı hikâyesi de ortaya konulamamıştır. Son bin yılda oluşan manevi değerlerden kopuk aşırı seküler bir yaklaşım, halkın bilinçlendirilmesi gereken bir kütle mesabesinde görülmesi, toplum mühendisliği faaliyetlerinin başarı şansının pek az olması gibi genel sosyolojik kural ve dozajını oldukça aşan elitist yaklaşım gibi metot yanlışları, bu başarısızlıkların ana sebepleri olarak sıralanabilir.

4. Halkevleri Faaliyetlerinin Toplum üzerindeki Etkileri

Bütün Türkiye genelinde iki on yıl faaliyet gösteren Halkevlerinin toplum üzerinde bir etki yaratmamış olduğu düşünülemez. Öte yandan bu etkinin hangi boyutta ve hangi yönde olduğu, bu konudaki çalışmaların çoğunda bilimselliğin dışında ideolojik yaklaşım, durumun niteliği, Halkevleri programının çok yönlülüğü ve faaliyet gösterdiği zaman diliminin üzerinden neredeyse bir asır geçmiş olması gibi daha birçok sebepten dolayı tam olarak ortaya konulması zorlaşmaktadır. Bugün itibarıyla Halkevlerine kendi özünün ötelendiği bir kurum olarak bakanların yanında, onu bütün memleketi baştanbaşa saran on sekiz yıllık mutlu kültür rüzgârı olarak görenler de bulunmaktadır (Perin, 1982, 93). Konu üzerine yapılan çalışmalar genellikle ideolojik sahiplenme veya reddiye şeklinde olsa da, yine bunların genel ahkâmından ve bilimsel çerçevede kalabilmeyi amaçlamış veya başarmış bir takım çalışmalardan hareketle sağlıklı bir değerlendirme yapmak da mümkündür.

Halkevleri, okuma yazma çalışmalarına katkı ile birlikte, İslam’dan ve İslam etkisinden oluşan Türk kültüründen büyük ölçüde arındırılmış Türk milliyetçiliğinin geliştirilmesinde ve aynı misyonla Türk kültürünün oluşmasında etkili olmuşlardır (Kaya, 1984, 113). Halkevlerinde ve onların yayınlarında işlenen bu istikametteki düşünceler, bazen “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş Dil Teorisi” gibi marjinal tahayyüllerle yeni bir kimlik inşası şeklinde seyretmiştir. Özellikle aydın kesimde ve okul müfredatlarında bugün bile izine rastlanan bu müfrit yaklaşımların o zaman için ortaya atılmasının sebeplerinden biri de, İslam etkisinde bin yıl içerisinde oluşmuş olan Türk-İslam kültürünün gözden düşürülmesi veya rafa kaldırılmasından mütevellit ortaya çıkan özgüven kaybının ve kimlik boşluğunun bu şekilde doldurulmak istenmesidir.

Halkevleri, köy isimlerini değiştirmekten, soyadı verme günleri düzenlemeye, oradan öz Türkçe faaliyetlerine kadar sosyal, kültürel ve eğitim alanlarını kapsayan pek çok faaliyet yürütmüştür. Aynı zamanda da yaptıklarının kalıcı olmasını sağlamak için de hatırı sayılır bir yayın faaliyetine girişmiştir.

Kurumsal anlamda Halkevlerinin çıkardığı dergi ve yayınların sayısal oranına 2000'li yıllara kadar hiçbir kurum ulaşamamıştır. 1951'de kapatıldığında Halkevlerinin 50'nin üzerinde yayımlanan dergisi bulunmaktaydı (Bkz. Çeçen, 2000). Belli bir ideoloji yerleştirme adına da olsa, Halkevlerinin kütüphanecilik ve yayıncılık faaliyetleri bu alanlara yeni bir anlayış getirerek ilginin artmasında inkâr edilemez bir rol oynamıştır (Karpat, 1974, 69-84).

Halkevlerinin yayıncılık, konferans ve kütüphanecilik gibi faaliyetleri, her ne kadar belli bir ideoloji çerçevesinde olsa da, başta gençler olmak üzere pek çok yazarın/aydının meslek hayatına girmelerine vesile olmuştur (Karpat, 1974, 69-84). Anadolu kasabalarının büyük kısmı ilk kütüphanelerine Halkevleri aracılığıyla kavuşmuşlardır. Ancak buralara özellikle dini içerikli ve rejimin ideolojisini zora sokacak kitaplar başta olmak üzere bir takım kitapların girmesinin yasaklanması, bu faaliyetle istenilen kültür gelişimine ulaşılmasını zorlaştırmış ve her şeyin dar bir sosyolojide olup bitmesine yol açmıştır. Latin harfleriyle basılı kitap ve okuyazar sayısının son derece sınırlı, kitap raflarının ise bir o kadar boş olduğu bir ülkede, kütüphaneler entelektüel gelişimin gerçekleşeceği bir zeminden çok, düşüncenin denetleneceği, kurgulanan ideal insan tipinin yaratılacağı bir mekân olarak tasarlanmış (Fındıklı, 2014, 51) ve etkisi de daha çok bu minvalde olmuştur. Halkevleri bütün sansürcü niteliğine rağmen, zengin olmayan bu kütüphaneleriyle CHP'nin iletişim ve propaganda bürosu sınırlarını aşarak, zaman, mekân ve ideoloji üstü doğacak bir kültür anlayışının da nüvesini oluşturmuştur denebilir.

Esasında Halkevleri, bugünün medyasının, hatta sosyal medyasının resmi versiyonu olarak, hükümetin yapıp ettiklerini halka anlatan geniş bir iletişim ağı görevi görmüştür. Bunun yanında, belli bir ideolojiyi ve yaşam tarzını halk tabanına oturtmak amacına dönük olsa da, sanattan spora birçok alanda gelişmelere de önyak olmuştur. Ayrıca Dil ve Edebiyat Şubesi kapsamında pek çok şehirde, her ne kadar ana amaç dil alanındaki devrimleri oturtmak olsa da, Türkçe konuşma, okuma ve yazma kursları açarak bu alanda belli başarıların ortaya çıkışına katkı sağlamıştır (Özdemir ve Aktaş, 2011, 235-262). Halkevleri, Şapka inkılâbının desteklenmesinden, soyadı Kanunu'nun çıkışıyla birlikte Türkçe soyadları verilmesine kadar bütün yeniliklerin halka anlatılması ve benimsetilmesi hususunda azimle çalışmıştır. Halkevleri ile arzu edilen insan tipini halk tabanında ortaya çıkarma ve halk-aydın karşıtlığını azaltma konularında pek bir başarı sağlanamamışsa da, eğitim, sanat, yayın ve medya gibi birçok alanda on yılları domine edecek olan bir tekel kurulmasında inkâr edilemez bir başarı sağlanmıştır.

Türk Ocaklarının malvarlığı üzerine kurulan Halkevleri, *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*'nin 1. maddesine göre, "Halkevi, CHP'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Layiklik ve İnkılâpçılık prensipleri için çalışan bir kurum" (Yetkin, 1983, 87) olarak, CHP'nin politikalarını tasvip etmeyen geniş kesimler tarafından şüpheyle karşılanan niteliğinden hiçbir zaman kurtulamamıştır. Esasında açıktan veya zımnen bu gerçeklik, CHP'liler ve parti yandaşları tarafından da kabul edilmiştir. Halkevlerinin kapatılması sürecinin başlaması üzerine CHP'ye yakın basın organlarının durumu CHP'nin mallarına göz dikildiği ve mallarının müsadere edileceği (Ulus, 1951, 21 Temmuz) şeklinde algılamaları da bunu göstermektedir. Çünkü Halkevleri, halkın özlüklerini yönetime taşımaya amaçlayan bir kurum olmaktan öte, rejimin (veya CHP'nin) amaçlarını halka götüren, halka rağmen halk için ilkesiyle tek yanlı bir akımı gerçekleştirmeye çalışan bir kurum olmuştur (Tekeli ve Şaylan, 1978, 44-110). En azından CHP'li olmayan bürokrasinin veya halkın nazarında durum bu şekildedir. Demokrat Parti yanlısı basının ve o çizgiyi benimseyen halkın, Halkevlerini CHP'nin fikir ve menfaatlerine göre hareket ettiğine inanması, ayrıca bu kurumun milletin malı ile oluşturulduğunu (Obuz, 2015, 499-515) düşünmesi de, CHP'nin Halkevleri vasıtasıyla ulaşmak istediği top yekûn devrim ideolojisini benimsetme konusunda, hatırı sayılır bir taraftar oluştursa da, büyük ölçüde başarılı olamadığını göstermektedir. Kültürel dönüşümü sağlamak amacıyla siyasal bir kurum olarak işlev görmüş olan Halkevleri, oluşturmayı amaçladığı ortak seküler kültürün yerleşmesi ve devrimin içselleştirilmesi konusunda genel bir başarı sağlayamamıştır. Söz konusu kurum ile başarılmak istenen Kemalist devletçi-seçkin elitlerle onların halk olarak tabir ettikleri geniş halk kesimleri arasında ideolojik bir birlik oluşturulamamıştır.

Halkevleri, diğer bütün şubelerinde olduğu gibi Güzel Sanatlar Şubesi vasıtasıyla da, toplumun sanata bakış açısını geliştirmeyi amaçlamıştır (Kurnaz Şahin, 2014, 90); ancak burada öncelik sanatın kendisi olmamıştır. Meselenin bu şekilde olduğunu, CHP'nin 1935 yılındaki beşinci büyük kurultayında; 'güzel sanatlara, bilhassa musikiye, inkılâbın yüksek tecellisine uygun bir surette ehemmiyet verileceğinin' (Arık, 1947, 111) vurgulanmasından veya pek çok benzeri açıklamalardan da anlamak mümkündür. Bir araç olarak kullanılan sanatın gücüyle, altı ok ideolojisine bağlı seküler bir sanatçı ve insan tipi yaratma esas amaç olmuştur. Bugünlere kadar yansıyan genelde aynı dünya görüşüne ait insanların sanatı elinde tutması, bu ideolojiye uymayan insanların sanat âleminden aforoz ediliyor olması da bunu göstermektedir.

Tek parti ideolojisinin yerleşebilmesi konusunda her şeyi araçsallaştıran yönetim, halkın müzik zevkini veya seviyesini geliştirmekten ziyade, rejimin toplumsal dönüştürme hedeflerini müzik aracılığıyla topluma yaymaya çalışmıştır (Güray, 2018, 31). Türkiye'nin milli musikisi olarak kabul edilen halk türküleri ile Batı müziğinin birleşmesinden mükemmel bir armoni ortaya çıkacağı düşünülmüş, ama o dönem için hiç de Batı müziğinden geri olmayan klasik Türk müziği yok sayılmıştır. CHF Halkevleri Talimatnamesi'ne göre de, milli türkülerin modern musiki teknik ve aletlerle icra edilerek modern teganni esas hale getirilmesi istenmektedir (1932, 11). Böylece halk sazları dışındaki enstrümanlar Türk ve modern görülmeyle reddedilmektedir. Ancak Batı halk müziklerinin değil, Batı'da havasın (üst sınıf) icra ettiği müzikle Türk halk müziğinin meczinden ortaya çıkan ise her veçhesiyle kaçınılmaz olarak Türk müziğinin gözden düşmesi olmuştur. Esasında bir dönem Türk müziğinin radyolardan yayınlanmasının veya dinlenmesinin yasaklanmasını da bu çerçevede anlamak gerekmektedir.

Kendisini yazarak ifade etme tarzının pek olmadığı ve her şeyin yukarıdan aşağıya ele alındığı devlet merkezli bir toplumda, gerçeği saptamada vesikalar üzerinden gitmek de, bazen yaşanmışların doğruluğu konusunda eksik kalabilmektedir. Üstelik yine devletçi yaklaşımla ve iktidarı elinde bulundurma durumuna göre "Altın Çağ Kemalizm'i", "Apolojetik Kemalizm" veya bunların aksine "totaliter Kemalizm" gibi ideolojik yaklaşımlar, gerçeği ortaya koymada diğer bir zorluk olarak ortada durmaktadır (Fındıklı, 2014, 37). Öte yandan ideolojik yaklaşımlardan uzak bugünkü Türk toplumunun birbirine uzak "gibi" görünen ikili yapısından hareketle sağlıklı bir tespit yapmak da mümkündür. Zira dün bugünü, bugün de yarını inşa etmektedir. Tek parti döneminde Halkevlerinin veya benzeri faaliyetlerin yeni bir toplum tipi inşa etme girişimleri arasında gelişen modernlik ile modernliği güçlü bir gelenek çerçevesinde anlama ve yaşama direnci, geçmişten bugüne bazen dış zafiyete malzeme sunacak kadar ikili bir toplum yapısının ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı inkâra mahal olmayan bir gerçekliktir. Homojen bir toplum yaratmanın önemli bir aracı olarak hayata geçirilen halkevleri, derin kutuplaşmanın inşa edildiği toplum yapısına giden yolu aralamasıyla ironik bir hal arz etmiştir. Cemiyetleşme ideali, cepheleşme veya cemaatleşme olarak seyretmiştir. Pis kanın temiz kanla değiştiği ince damar merkezleri olarak görülen Halkevleri (Nusret Kemal, 1933, 49), geleneğin (bin yıllık Türk-İslam kültürünün) "pis kan" addedilmesinden kaynaklı düşünce ve uygulamaların merkezleri görülerek, geniş halk tabakaları nezdinde yabacı ve marjinal kalmıştır. Bu yüzden Halkevlerinde icra edilen pek çok yaralı faaliyetlere halkın büyük kesiminin yaklaşımı tereddütlü olmuştur. Böylelikle halkın devletine, yabancılaşması veya küsmesi ve bundan kaynaklı olarak istenilen toplumsal bir sinerjinin ortaya çıkmaması gibi menfi gelişmeler kaçınılmaz olmuştur.

Bütün yeniliklerde olduğu gibi, Halkevleri faaliyetleri ile de özgür ve konuşabilen bir birey veya toplum oluşturma hedeflenmiştir. Ancak buradaki özgürlük, düşünce hürriyeti ve düşüncenin hayata serbestçe aksettirilmesi olarak anlaşılmalıdır. Recep Peker'in söylemiyle, geçmişten, gelenekten kopma, ona reddiye oluşturmada susmama ve yeni ideolojinin yerleşmesinde telkinde bulunma olarak anlaşılmalıdır. Peker'in, "Cemiyetimizdeki bütün fena ve küflü şeyleri siliyor, yıkıyoruz; temizleniyor ve berraklaşıyoruz. Bu sırada durgunluktan harekete, sükûnetten sesliliğe geçmeliyiz. Sessizlik karanlıktır..." (Peker, 1933a, 20-22), ifadelerinden başka şey anlamak da imkânsızdır. Bunun sonucunda geçmişe veya geleceğe sövmenin serbest veya bir görev olduğu, aksini söylemenin bir karanlık olarak kerih görüldüğü ve örtülü yasak getirildiği bir ortam yaratılmıştır. Bu durum büyük kalabalıkların susmasına ve yeteneklerini ortaya koyamamasına ve toplumun yararına dönük yeniliklere de şüpheyle bakılmasına sebep olmuştur. Özellikle Halkevlerinde toplumu "aydınlama" görevini üstlenen, kendilerini elit ve efendi olarak gören, her türlü toplumsal farklılığı kir, küf ve karanlık olarak öteleyen azınlık bir kesimle halk arasında makas daha da açılarak, birbirlerini anlayamaz duruma düşmüştür. Peker'e göre, 'rejimin ideolojisinin dışında bir özgürlük isteyenler, memleketin huzurunu kaçırmak isteyen kutup ayıları ve foklar gibidirler. Onlara bu imkânı vermek özgürlük değil, vahşilik getirecektir. Rejimin baskısından boğuluyoruz diyenler cahil ve bozguncu değillerse, bağırın bir takım delillerdir' (Peker, 1933b, 177-78).

Asıl hakikate ulaşıldığı kesin kabulüyle devletçi-seçkin bürokrasinin "özgür insanı" inşa etmek için, çoğu kez toplumsal yapıdan uzak sert bir seküler anlayışla yukarıdaki fikirler çerçevesinde faaliyete soktuğu Halkevleri, ironik biçimde farklı fikirlerden doğacak ortak aklın yeşermesinde engelleyici rol oynayarak ve sadece kendi sosyolojisini memnun eden kurum olarak tarihteki yerini almıştır. Rejimin ideolojisi çerçevesinde granit bir kütle inşa etme adına Halkevlerinde yapılanlar, mazi, ati ve mevcut arasında bir körlüğü oluşturmasıyla da hazin bir yaşanmışlık olarak geride kalmıştır. Belki de daha hazin olanı, başta Adnan Menderes olmak üzere Halkevlerinin büyük ölçüde onu kuranlar ve üretenler tarafından kapatılmış olmasıdır. Toplumsal gerçekliklerden epey uzak olarak idealist söylemler eşliğinde hayata

geçirilen, pek çok çelişki ve çatışmayı içinde barındıran Halkevleri, Avrupa'daki faşist yönetimlerin II. Paylaşım Savaşı'nın sonu itibarıyla iktidardan uzaklaşmasının konjektürel değişikliğinde ömrünü tamamlayarak, Cumhuriyet'in siyaset ve kültür hayatındaki aktör olma rolünü kaybetmiştir (Fındıklı, 2014, 56).

Halkevlerinin Türk halk kültürünü araştırıp geliştirerek tekrar halka aktarma görevini üstlendiği belirtile de (Çeçen, 2000, 107), karar vericilerinin veya yöneticilerin halk kültüründen kopuk olması, halka ait olan her şeye üstün bakması, özellikle İslami etkide şekillenen halk kültürü unsurlarını yabancı görerek ayıklamaya girişmesi ve halk kültürünü tamamen sekülerize etmeye çalışmasından kaynaklı olarak, kapatılmasının hemen arkasından halk çoğunluğunun buraları unutmaması, Halkevlerinin daha çok fantastik veya romantik bir girişim olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü bu kurumlara hissi yaklaşan veya buralardan nemalanan bir kesim hariç, Halkevlerinin kapatılması halkın pek de umurunda olmamıştır. Halkevlerinde yabancı unsur olarak kabul edilen İslam'dan arındırılmış romantik milliyetçilik, Halkevlerinin kapatılmasından sonra Türk halkının ezici çoğunluğunda Türk-İslam milliyetçiliğine dönüşmüştür.

Ayrıca bir hukuki tüzel kişiliği olmayan, o zaman için zaten devletin kendisi olan CHF'ye (sonradan CHP) bağlı Halkevleri, parti örgütüne bağlı bir kurum olarak, CHP'nin aldığı kararları partinin genel merkezindeki bürosu aracılığıyla uygulanması için bütün Halkevlerine ve Halkodalarına gönderen (Toksoy, 2007, 37) kültürel içerikli siyasal bir kurumdur. Halkevlerinin CHP'nin bir unsuru olarak görülmesinden dolayı, çok partili hayata geçmesiyle birlikte, kendisini aidiyet olarak farklı partilere yakın görenler için bu kurumların oluşturmaya çalıştığı yeni kimlik inşası büyük ölçüde akim kalmıştır. Bununla birlikte Halkevlerinin üstün yaralarına inanan taraftarlarının dışında, bu kurumlar vasıtasıyla inşa edilmek istenen yeni kimlik veya yeni kültür anlayışına karşı olan geniş kesimler üzerinde de Halkevlerin belli ölçülerde bırakmış olduğu bir etkiden de bahsedilebilir.

Halkevlerini halkın gözünde şüpheli hale getiren bir diğer sebep de, ırk ve kişi kültürünün dinin yerine konmak istenmesinin bir yansıması olarak, buraların dinin toplanma yerlerine alternatif kurumlar haline getirilmesine dönük girişim veya bu yönde oluşan algıdır. Yeni bir sosyo-kültürel ortam oluşturma adına İzmit, Adana, Isparta gibi birçok ilde Halkevlerinin camilerin hemen yanına yapılması ve onları gölgede bırakacak şekilde inşa edilmesi de, bu algıyı beslemiştir (Durukan, 2008, 38-49). Bu durum, manevi değerleri ve mekânları dokunulmaz olarak telakki eden ve onlara herhangi bir alternatifi kabul etmeyen Türk toplumsal yapısının ezici çoğunluğunca kabul görmemiştir.

Halkevlerinin seküler mabetler olarak dini mabetlerin (camilerin) yerine konması, tek parti dönemi aşırı pozitivist devletçi-seçkin ve onların nemalandırdığı sınırlı bir kesim hariç, Türk toplumunu derinden rahatsız etmiştir. Halkevlerinin yayın organı olan Ülkü dergisinde Kamuran Bozkır'ın Halkevlerinden; *"ne cami, ne medrese, ne başka bir gençlik kurumu-bizce: Halkevleri bugünkü neslin gireceği biricik evler biricik tapınım yerleridir. Gençlik bu evlerde ne bir puta ne de mevhum bir varlığa (gerçekte olmayıp var sanılan; Allah kastedilmektedir) tapınmıyor. Gençliğin bu evlerde bir tanrı olarak bulduğu yine kendisidir."* (Bozkır, 1936, 459) şeklinde bahsetmesi böyle bir değerlendirmeyi doğru kılmaktadır. Yaratılan dini boşluğu, pozitivist medeniyet mabetleri olarak görülen Halkevleri ile doldurmaya çalışan bu dönemin söz sahipleri, dini bir retorik kullanma ihtiyacını da hissetmişlerdir. Ancak buralara mabet ve müntesiplerine aynı imanın havarisi gibi dini söylemler sıfatlandırılması (Çağlar, 1937, 88), halkın buralara şüpheyle bakmasını besleyen sebepler olarak ortaya çıkmıştır. Halkın bu bakışı ilk zamanlarda ya fark edilememiş ya da pek önemsenmemiştir. Fark edildiğinde veya önemsendiğinde ise, ya geç kalınmış ya da halk yeni girişimleri samimi bulmamıştır.

Kutsala bir reddiyenin ve dine üstün bakışın telkin edildiği ve saygıyla girilmesi gereken seküler mabetler olarak (Çağlar, 1937, 87) dayatılan Halkevleri, bu nitelendirmeler neticesinde büyük çoğunlukların gözünde meşru görülmemiştir. Bu kurumlara dönük o zaman için geniş protestoların olmamış olması, korku ve baskılamadan kaynaklanmıştır. Camilerin yerine konulan, iman dağıtılan yerler olarak sunulan, Kemalist ideolojinin ileri karakolu olarak tasavvur edilen (Çağlar, 1937, 391) ve adeta fethettiği topraklara yeni hayat tarzının bayrağını dikmeye çalışan kurumlar olarak (Atalay, 2019, 26-27) Halkevlerini kutsayan söylem ve yazılar, halkın nazarında oldukça rijit ve kerih olarak kalmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nı İslam'ın kâfire karşı kazanılmış zaferi şeklinde gören ve İslam'ı, uğrunda ölünecek en değerli varlık kaynağı olarak addeden geniş halk kesiminin bu yaklaşımı anlaşılabilir bir durumdur. Bir Halkevi müfettişi olan Behçet Kemal Çağlar'ın, yine Halkevi yayını olan Ülkü dergisinde bir şiirinde, buralardaki gençlerin pozitivist düşünce sayesinde her gün biraz daha yurdu fethederken yükseldiğini ve Tanrı'nın da biraz daha eğildiğini veya yok olduğunu ima etmesi (Çağlar, 1937, 88), Halkevlerinin halkın büyük çoğunluğu tarafından neden değerli görülmediğinin cevaplarından yalnızca birini teşkil etmektedir.

Halkevlerinde verilen balolarda, içki ve kadınlarla dansın mukaddes bir cihat olarak görülmesi ve kadınların olmadığı zamanlarda da, bazı erkeklerin kadın kıyafeti giyerek diğer erkelerle dans etmesi (Atalay, 2018, 127), Türk halkının geneline sevimli bir izlenim bırakmamıştır. Ayrıca II. Paylaşım Savaşı'nın da etkisiyle günlük mübrem ihtiyaçlarını karşılayamamaktan muzdarip olan halkın önceliği, devlet imkânlarını tekellerinde tuttuğu için bolluk içinde yaşayan devletçi-seçkin bürokrasinin kültür fantezileri olmamıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

18. yüzyılın sonları itibariyle Osmanlı Devlet'i pek çok sebepten dolayı Batı karşısında zor durma düşmüştür. Batı'nın ileri gidişinin ve Osmanlı Devleti'nin geri kalışının nedenleri tam olarak tahlil edilemeden kurtuluş için yüzlerin Batı'ya dönülmesi, bir türlü başarısız ve bitmeyen bir modernleşme geleneğini de başlatmıştır. 19. yüzyıl itibariyle kurtuluş için gülü ve dikenini ile Batı'yı taklit etme imanına dönüşen bu düşünce, her gün biraz daha yerli ve milli olanın aleyhine güçlenmiştir. 20. yüzyılın başlarında devletin dağılacakını gören ve yönetimi de ele geçirmiş olan modernleşme yanlı bürokrasi ve aydınlar, Batı ve Türkçülük çerçevesinde yeni bir bilinç uyandırma faaliyetine girişmişlerdir. Türk Ocakları, bu faaliyetlerin en önemlisi olarak pozitivist ulus bir devlet kurma yolunda örgütlenmiştir. Türk Ocakları bu ideal uğrunda Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Kurtuluş Savaşı'nda, Cumhuriyet'in kurulmasında ve kurumsallaşmasında yurt genelinde yoğun bir çalışmanın içerisine girmiştir. Türk Ocaklarının belli ölçüde gelenekle barışık olması, Turancılık amacı gütmesi ve özerk bir kurum gibi davranması, tek parti yönetimini rahatsız etmiştir. Her şeyin tek elden yönetilebilmesi ve gelenekten daha sert bir kopuşun sağlanabilmesi için bütün kurum ve kuruluşların CHF çatısı altına alınmasının bir sonucu olarak Türk Ocaklarının mirası üzerine Halkevleri kurulmuştur. Avrupa'daki faşistlerin ve Rusya'daki komünist şovenlerin halkı dönüştürme ve propaganda faaliyetleri örnek alınarak kurulan Halkevleri, self-kolonyal bir mantıkla toplumu çağdaşlaştırmak istemiştir.

500'e yakın Halkevi, 4300'ü aşkın Halkodası ve 130000'i aşkın üye sayısı ile kır veya şehir bütün Türkiye genelinde tek parti rejiminin ideolojisini oturtma adına siyasal içerikli yaygın bir kültür ve eğitim faaliyeti yürütülmüştür. Halkevleri adeta sekülerize olmuş tekke ve zaviyeler olarak onlardan kalan boşluğu doldurma çabasına girişmiştir. CHP'ye bağlı bir kurum olarak faaliyete sokulan Halkevleri, 1951 yılına kadar tefrit bir dönüştürme projesi olarak varlığını sürdürmüştür.

Türk modernleşmesinin Cumhuriyet devrimleri evresinde önemli bir modernleştirici aracı olarak faaliyet göstermiş olan Halkevleri, yönetimle halk arasındaki kopukluğu gidermek ve devrimleri halk tabanına yaymak için tasarlanmışsa da, netice öngörüldüğü gibi olmamıştır. Halkevleri faaliyetleri ile rejimin ideolojisine sadık bir sosyoloji yaratılmış olmasına rağmen, geniş halk tabakaları arasında halk ile devlet veya halk ile aydın arasındaki mesafe daha da açılmıştır. Pozitivist bir hayat anlayışının aşırı kurumları olarak Halkevlerinin kısa yoldan topyekûn bir dönüşümün mabedi olarak halka sunulması, Türkiye'de bugün de devam eden iki kutuplu toplum yapısını derinleştiren önemli icraatlardan biri olmuştur.

Öte yandan Halkevleri, bilim, sanat, spor'dan ulusal bilincin oluşmasına kadar pek çok olumlu faaliyetin içine de girmiştir. Ancak marjinal bir pozitivist inanç, bin yıllar içerisinde ve İslam etkisinde biriken geleneğe kökten reddiye ve elitist yaklaşım, Halkevlerinin pek çok yararlı faaliyetlerini gölgede bırakmıştır. Bir sistem yurttışı yaratma çabası, bu kurumları sadece müdavimleri gözünde kutsal bir mahiyete büründürürken, büyük çoğunlukların buralardan kaçma ve değerlerini koruma refleksini daha da artırmıştır. Halkevleri bir kültür kurumu olmaktan öte, siyasi hedefler doğrultusunda yeni bir kültürel kimlik oluşturma kurumları olarak, mazi, mevcut ve ati arasında bir kopukluğun inşasında rol oynamıştır.

Türkçenin geliştirilmesi, okuryazarlığın artırılması, kütüphanecilik faaliyetleri, dil, tarih ve folklor çalışmaları gibi bütün faaliyetleri bir ideolojiyi inşa etme ve bin yıllık geleneği her yönüyle yıkma üzerine kurulduğu için, bu kurumlar büyük çoğunluk gözünde sevimli olamamıştır. Bu yüzden, Halkevlerinin bazı faaliyetlerinin olumlu sonuçları da görmezden gelinmiştir. Cumhuriyetçilik adı altında altı ok ideolojisini yeni bir kimlik ve bin yıllık gelenekten arındırılmış seküler milliyetçiliği de yine kutsal bir retorikle yeni bir din olarak halka dayatmanın bir enstrümanı olan Halkevleri, savunucuları ve karşıtları üzerinde bir takım etkiler bırakmasıyla başarılı, kuruluş amacında koyduğu hedeflerin oldukça gerisinde kalmasıyla da başarısız bir girişim olarak tarihteki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Akçiçek, Eren ve Karayaman, Mehmet (2007). *Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Akyüz, Kenan (1986). *Türk Ocakları*. *Bellekten*, C.L, S. 196, Ankara: TTK.

- Arık, Remzi Oğuz (1947). *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Atalay, Onur (2018). *Türk'e Tapmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, Falih Rıfki (1931). *Yeni Rusya*. Ankara: (YY).
- Avcı, Cemal (2019). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim ve Kültür Kurumları (1923-1938 Yılları Arası). *Kesit Akademi Dergisi*, S. 20, ss. 1-10.
- Baydar, Mustafa (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*. İstanbul: Menteş Kitabevi.
- Bozkır, Kamuran (1936). Halkevlerine Dair. *Ülkü*, Sayı 36, Şubat.
- Campannella, Thoma (2013). *Güneş Ülkesi*. Çev: Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- CHF (1932). *Halkevleri Talimatnamesi*. Ankara: Hâkimiyeti Millîye Matbaası.
- CHF (1940). *Halkevleri Talimatnamesi*. Ankara: Zerbamat Matbaası.
- CHF Umumi Tebligatı (1932). Umumi Tebligattan Halkevlerini Alakadar Eden Kısım. *Kâtibi Umumiliğinin Firka Teşkilatına Umumi Tebligatı*, C. I, s. 28-30.
- CHP (1942). *Halkevleri ve Halkodaları: 1932-1942*. İstanbul-Ankara: CHP Yayını.
- Cumhuriyet Gazetesi (1931). 20 Mart.
- Çağlar, Behçet Kemal (1937). Halkevlerinde Bariz çalışmalar ve Beliren Değerler. *Ülkü*, Sayı 55, Eylül.
- Çağlar, Behçet Kemal (1938). Halkevlerinde Göze Çarpan Çalışmalar ve Beliren Değerler. *Ülkü*, Sayı 68, Ekim.
- Çağlar, Behçet Kemal (1938). Halkevlerinde Göze Çarpan Çalışmalar ve Beliren Değerler. *Ülkü*, Sayı 53, Temmuz.
- Çavdar, Tevfik (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çeçen, Anıl (2000). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Durukan, Ayşe ve Ulusu Araz, Türkan (2008). Cumhuriyetin kültür kurumu olarak Halkevi Binaları. *İTÜ Dergisi A: Mimarlık, Planlama, Tasarım*, C. 7, S. 1, 2009, ss. 38-49.
- Ertunç, Ahmet Cemil (2005). *Cumhuriyet Tarihi: Yaşadıklarımızın Dünü-Bugünü*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Fındıklı, Erhan Berat (2014). Erken Cumhuriyet Döneminde Sosyolojik Kavramların ve Siyasi Pozisyonların Dönüşüm Bağlamında Halkevleri. *Toplum ve Bilim*, S. 130, ss. 36-58.
- Gökalp, Ziya (1990). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Gökberk, Macit (1983). Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk. *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Gurallar Yeşilkaya, Neşe (2003). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güray, Cenk (2018). Cumhuriyet'in Müzik Politikalarının Halk Müziğine Yaklaşımı: Bir Toplumsal Dönüşüm Modeli. *Cumhuriyet'in Müzik Politikaları*. İstanbul: h2o Yayıncılık.
- Kardaş, Abdulaziz (2014). Cumhuriyet Dönemi'nde bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951). *Turkish Studies*, 9/7, ss. 411-444.
- Karpat, Kemal H. (1974). The Impact of the People's Houses on the Development of Communication in Turkey: 1931-1951. *Die Welt des Islams* Vol. 15, Issue 1/4, pp. 69-84, Published by: Brill.
- Kaya, Şükrü (1938). Halkevlerinin Açılış Konferansı, (6. Yıl Dönümü). *Ülkü*, C. XI, S. 61.
- Kaya, Yahya Kemal (1984). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Kili, Suna (1983). *Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kongar, Emre (1979). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kurnaz Şahin, Feyza (2014). *Atatürk'ün Kültür Kurumlarından Halkevleri ve Afyon Halkevi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Machiavelli (1992). *Hükümdar*. Çev: Selahattin Bağdatlı, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- More, Thomas (1996). *Utopia*. Çev: Gönül Derin, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Necip Ali (1933). Halkevleri. *Ülkü*, C. 2, S. 9.
- Nusret Kemal (1933). Halk Kuvveti. *Ülkü*, 1/1, Şubat, ss. 46-49.
- Obuz, Ömer (2015). Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basımına Yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 8/41, ss. 499-515.
- Özdemir, Yavuz ve Aktaş, Elif (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 45, ss. 235-262.
- Peker, Recep (1933a). Konuşunuz, konuşurunuz. *Ülkü*, C. I, S. I Şubat, ss. 20-22.
- Peker, Recep (1933b). Disiplinli Hürriyet. *Ülkü*, C. I, S. 3 Nisan, ss. 77-78.
- Perin, Cevdet (1982). *Atatürk Kültür Devrimi*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Reşit Galip (1932). Reşit Galip Beyin Nutku. *Hâkimiyeti Millîye*, 20 Şubat.
- Sartori, Giovanni (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. Çev: Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, İstanbul: Sentez Yayınları.
- Shaw, Stanford J. ve Shaw, Ezel (1983). *Kural Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. C. II, İstanbul: E Yayınları.
- Soyak, Hasan Rıza (1973) *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: YKY.
- TBMM Tutanak Dergisi* (1951). C. 9, Dönem 9, B: 110, 6.8. 1951, 0: 1.
- Tekeli, İlhan ve Şaylan, Gencay (1978). Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi. *Toplum ve Bilim*, S. 6/7, ss. 44-110.
- Toksoy, Nurcan (2007). *Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Tunaya, Tarık Zafer (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Uluğ, İğdemir (1976). Halkevleri ve Halkodaları. *Yılların İçinden*, Ankara: TTK Basımevi.
- Ulus* (1951). *Müsadere Hazırlığı*. 21 Temmuz, S. 10801.
- Üstel, Füsün (2004). *Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilkaya, Neşe G. (2003). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yetkin, Çetin (1983). *Türkiye'de Tek Parti Dönemi, 1930-1945*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yıldırım, Eriç Erdal (2014). *İnönü Döneminde Tarih ve Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Zeyrek, Şerafettin (2006). *Türkiye'de Halk Evleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Zürcher, Erik Jan (2006). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çev: Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları.